

Β'.
ΑΙ ΕΝ ΤΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΡΕΩΣ
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΑΥΤΟΥ
ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ *

ΥΠΟ

Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΟΥ (†)

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα, ὅτι ἕνεκα τῶν συνθηκῶν, ὅφ' ὧς ἔζησεν ὁ Κύριλλος, καὶ ἰδίᾳ τῆς ἑλλιποῦς θεολογικῆς καὶ καθόλου μορφώσεως αὐτοῦ, τινὲς τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ γνωμῶν δὲν εἶναι ὀρθαὶ καὶ τινες τῶν κρίσεων αὐτοῦ περὶ διαφορῶν προσώπων εἶναι ἄδικοι. Τὸ ἄδικον τῶν κρίσεων αὐτοῦ περὶ διαφορῶν προσώπων προέρχεται καὶ ἐκ τῶν ἐσφαλμένων προϋποθέσεων, ἀφ' ὧν ἀφορμᾶται ὁ Κύριλλος. Οὕτω, ἵνα μὴ ἀναφέρω ἄλλας, φρονῶν οὕτως ὅτι ἡ Ἀποκάλυψις καὶ καθόλου ἡ ἅγια Γραφή διδάσκουσι τὴν ἀκίνησιν τῆς γῆς καὶ τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου, ἐπιτίθεται κατὰ τῶν δεχομένων τὴν κίνησιν τῆς γῆς καὶ τὴν ἀκίνησιν τοῦ ἡλίου, χαρακτηρίζων αὐτοὺς πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπίστους καὶ ἀθέους. Ἐπίσης δεχόμενος, ὅτι ὁ χρόνος τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους ἡμῶν ἔχει προσδιορισθῆ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς γίνεται δῆλον κατὰ τὴν γνώμην του καὶ ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως, καὶ ἐπομένως ἡ ἐπανάστασις ἔπρεπε νὰ γίνῃ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσδιορισθέντα, διότι ἄλλως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ, ἐπιτίθεται ἀδίκως καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Ῥήγα τοῦ Φεραίου, χαρακτηρίζων αὐτὸν ἄθεον καὶ ἀσεβῆ¹.

Κατωτέρω παραθέτω τινὰς τῶν κυριωτέρων θρησκευτικῶν ἰδεῶν τοῦ Κυρίλλου ὡς καὶ τῶν κρίσεων αὐτοῦ περὶ διαφορῶν προσώπων, ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι: Νεόφυτος Δούκας, Ῥήγας Φεραῖος, Κωνσταντῖνος Χαντζεργῆς, Θεοδώρητος, Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, Παρθένιος Πελοποννήσιος, Γοβδελαῖς σχολάρχης τοῦ Ἰασιῦ, Παναγιώτης Κωδικῆς, Ἄνθιμος Γαζῆς, Ματθαῖος ἐπίσκοπος Μυρέων ὁ Πάτριος, Χριστόδουλος Ἀκαρνάν, Εὐγένιος Βούλγαρις, Γρηγόριος Κωνσταντῆς, Δημήτριος Τρίχας καὶ Ἀθανάσιος Πάριος.

* Ἐκ τῶν καταλειφθέντων εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Ἀθηνῶν ἀνεκδότων χειρογράφων καταλοίπων τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ αὐτῆς Κωνσταντῖνου Δυοβουνιώτου († 1943). Δημοσιεύονται μερίμνη τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ἰωάν. Καμίρη. Πρβλ. καὶ «Θεολογία» 22 (1951) 446 ἐξ. καὶ 568 ἐξ.

1. Πρβλ. ἀρ. ,γτοη', ,δλγ' καὶ ,δτιδ'.

1. Ἐν τῇ λειτουργίᾳ, τῇ ἐπικλήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μεταβάλλεται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς αὐτὸ τὸ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ κρεμάμενον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἄπνουν¹ μέν, ζῶν δὲ καὶ τεθεωμένον, καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ἀναληφθὲν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὡς τινες ἀτόπως νομίζουσι. Καὶ φαίνεται μὲν ἔκ τινων Πατέρων, ὅτι οἱ πιστοὶ μεταλαμβάνουσι τὸ ἀναστὰν σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ πολλοὶ τούτων ἐν ἄλλοις χωρίοις τῶν ἔργων αὐτῶν δέχονται, ὅτι οἱ πιστοὶ μεταλαμβάνουσι τὸ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ λογχευθέν. Οὐδὲ δύναται ἡ γνώμη ὅτι οἱ πιστοὶ μεταλαμβάνουσι τὸ σῶμα τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ, νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς συνόδου τῆς συνελθούσης ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγελοκομνηνοῦ, διότι οὗτος δὲν ἦτο ἀληθῆς βασιλεύς, ἀλλὰ φονεὺς καὶ προδότης τοῖς Παπισταῖς τῆς βασιλείας τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων, ὅστις ἄλλως τε ἁπλῶς προσετέθη τῇ γνώμῃ τῆς συνόδου ταύτης, ὡς ἀναφέρει ὁ Χωνειάτης καὶ ὁ Ἐφραίμ, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον αὕτη δὲν ἦτο ἀληθῆς σύνοδος, ἀλλὰ συνέδριον².

2. Εἰ καὶ λέγεται καὶ ἔστιν ἄπνουν τὸ μεταλαμβανόμενον σῶμα τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἡ θεότης τῆς ἀκαταλήπτου ὑποστάσεως αὐτοῦ ἐν ἐκείνῳ ἔστιν, ἁγιάζουσα καὶ πληροῦσα ἐγκοσμίων καὶ ὑπερκοσμίων χαρισμάτων τοὺς ἀξίως μεταλαμβάνοντας, ὃ δὲ μεταλαμβάνων ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν κατοικοῦντα καὶ μένοντα μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἀχώριστος γὰρ ἡ ἅγια Τριάς.

3. Τὸ μεταδιδόμενον ἐν τῇ μεταλήψει σῶμα τοῦ Χριστοῦ οὐχὶ ὅλον δίδεται τοῖς πιστοῖς, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ, οἱ μεταλαμβάνοντες ὅμως ἀξίως ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς διὰ τῆς μικρᾶς ἐκείνης μερίδος ὅλον τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα, ὅτι τὴν γνώμην τὴν ταύτην ἀναιρεῖ ὁ Κύριλλος, ὁμολογῶν τὸ σφαλερὸν καὶ δεχόμενος ὅτι μετὰ μελέτην ἐπέισθη, ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ μερίδι τῆς μεταλήψεως μεταλαμβάνουσιν οἱ πιστοὶ ὅλον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ³.

4. Τέλος ὡς πρὸς τὴν θείαν εὐχαριστίαν διδάσκει ὁ Κύριλλος παραδόξως. «Ἐπεὶ κρέας ὀμὸν οὐ δύναται ἄνθρωπος τίμιος φαγεῖν, πιστεύω τὴν σφαιγιασθεῖσαν καὶ ἄπνουν, ἀλλὰ ζῶσαν σάρκα τοῦ Χριστοῦ ὀπιτᾶσθαι τῷ ἀσπίκτῳ κυρτὶ τῆς αὐτοῦ Θεότητος»⁴.

5. Γενομένου ἐν τελείᾳ μορφῇ τοῦ ἐμβρίου δημιουργεῖται ὑπὸ τοῦ

1. Δηλαδή ἀνευ τῆς ψυχῆς.

2. «Συνέδριον ἀγαμμάτων ἀνθρώπων καὶ βαθυπωγῶνων μοναχῶν, τὸ κουκόλιον μέχρι τῆς ἡνὸς καταχαλάντων» (Τόμ. Η' παρ. ΙΙ'. πρβλ. καὶ λστ', λη', σα', ση' καὶ ἀλλαχοῦ).

3. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα, ὅτι τὰς περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας ἰδέας αὐτοῦ προσπαθεῖ νὰ στηρίξη ὁ Κύριλλος ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς ὡς καὶ ἐπὶ διαφορῶν λογικῶν ἐπιχειρημάτων.

4. Πρβλ. παρ. ς' 48'.

Θεοῦ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ ἐντίθεται ἐν αὐτῷ, τῶν δύο ἐναντίων φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν συναπτομένων τελειωθέντων δὲ τῶν ὄρων τοῦ τοιούτου ὄργανικοῦ σώματος, διαζεύγνται αὐτῇ αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα ἡ ψυχὴ ἐκτίσθη, κτίζεται καὶ κτισθῆσεται μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι μία, ἀλλὰ πολλαί, ἄλλη διδομένη ἐκάστῳ ἀτόμῳ καὶ οὐχὶ ἡ αὐτῇ. Σφάλλονται λοιπὸν οἱ δεχόμενοι μίαν ψυχὴν πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ, διότι ἕκαστος ἀνθρώπος ἔχει μίαν ψυχὴν τὴν αὐτὴν κατὰ τὴν οὐσίαν, ἄλλην ὁμως κατὰ τὴν ὑπαρξιν. Ἐπίσης σφάλλονται οἱ δεχόμενοι ὅτι σὺν τῷ σπέρματι ἐντίθεται καὶ ἡ ψυχὴ, ὡς καὶ οἱ δεχόμενοι ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἔχουσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προδημιουργηθῆ. Κατὰ ταῦτα τὸ ἔμβρυον, ἐὰν εἶναι μεμορφωμένον, κινδυνεῦον νὰ ἀποθάνῃ βαπτίζεται, ἐὰν δὲ μή, παρορᾶται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μὴ ἔχον ἔτι λογικὴν ψυχὴν.

6. Ἡ χρονολογικὴ σειρὰ τῆς συγγραφῆς τῶν Εὐαγγελίων εἶναι κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν ἡ ἀκόλουθος· πρῶτος ἔγραψεν ὁ Μάρκος, δεύτερος ὁ Λουκάς, τρίτος ὁ Ματθαῖος καὶ τέταρτος ὁ Ἰωάννης. Ἡ χρονολογικὴ σειρὰ κατὰ τὸν Κύριλλον εἶναι ὀρθή, εἰ καὶ τινες τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἔχουσι διάφορον γνώμην.

7. Σφάλλεται ὁ δεχόμενος ἀνυπαρξίαν τοῦ στερεώματος καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κίνησιν τῆς γῆς καὶ ἀκινήσιν τοῦ ἡλίου, μὴ πειθόμενος τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ τὰ ἐναντίᾳ διδασκούσῃ.

8. Ἀτόπως νομίζουσι τινες, ὅτι τὰ μουσικὰ ὄργανα ἦσαν ἀρχαιοθὲν ἐν χρήσει κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς λειτουργίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὅτι καὶ νῦν πρέπει νὰ γίνηται χρῆσις αὐτῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

9. Οἱ εἰκονιζόμενοι ἅγιοι δὲν πρέπει νὰ ἔχωσιν ἄλλην μορφήν, ἀλλ' ἐκείνην, ἣν εἶχον, ὅτε περιῆσαν ἐν τῇ ζωῇ.

10. Δοκεῖ μοι, ὅπερ καὶ πέπεισμαι, μόνους τοὺς ἐν γνώσει τοῦ ἐν Χριστῷ καθήκοντος αὐτοῖς ἐνταῦθα συνεκλαμβάνεσθαι διὰ τῆς σφραγίδος τοῦ ἀγίου Μύρου, τὰ δὲ βρέφη καὶ τὰ παιδία, μὴ ἔχοντα μεμορφωμένον τὸ λογικὸν πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ, μηδὲ τὴν προαίρεσιν ἐλευθέραν, ἄλλως πιστεύω τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀξιωθῆναι, ὡς ἐξ εὐσεβῶν πατέρων προελθόντα καὶ ἐν πίστει τοῦ Χριστοῦ τραφέντα.

11. Ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία καὶ ἐν ἄλλοις καινοτομήσασα ἦρε καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἀγίου Μύρου, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐνομοθέτησε σίελον ἐξ ὀσώδους στόματος, ᾧ μαινοῦσιν οἱ ἱερεῖς αὐτῆς οὐχὶ τοὺς βαπτισθέντας ἀλλὰ τοὺς ὀδαντισθέντας.

τξά'. «Ἐντεῦθεν οὖν καὶ ἡ θεία πρόνοια αὐτοῦ δείκνυται τηλαυγέστερον τοῦ ἡλίου προνοοῦσα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ληρείτω ὁ Δούκας Νεόφυτος καὶ οἱ περιποιούμενοι αὐτὸν ὅσον ἂν θέλωσιν».

τπδ'. «Ἐλέγχονται δὲ ἐκ τῶνδε τῶν κειμένων πάντες οἱ θνητόψυχοι, ταῦτὸν εἰπεῖν οἱ ἄθεοι, οἱ ἀνάστασιν νεκρῶν μὴ ἐλπίζοντες, ἀκούοντες τὸν Χρι-

στόν εἶναι πρωτότοκον τῶν νεκρῶν, καὶ οἱ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν μέχρι τῆς σελήνης ἐνεργεῖν καὶ ἐπισκοπεῖν ἀποφαινόμενοι, ἐκείνων τῶν ἀθέων ἥκιστα διαλλάττοντες, τὸν Κύριον τοῦ παντός ἀρνούμενοι, τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ὁμολόγως ἀγαπῶντα καὶ τοῦτο ἰδίῳ αἵματι ὁσημέραι λούοντα καὶ τῶν τῆς γῆς βασιλέων κρατοῦντα, ἐν οἷς συναριθμεῖται καὶ τις Δούκας Νεόφυτος, βίβλον ξυγγραψας γέμουσαν πάσης ἀθείας καὶ παραφροσύνης καὶ ἀσελγείας καὶ ἐκδούς, καὶ τὴν πρόνοιαν πιστεύων καὶ δογματίζων μέχρι τῆς σελήνης».

νοθ'. «Διὰ τούτων τῶν δύο ποδῶν ὁ θεάνθρωπος Χριστὸς περιπατῶν ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ χρυσῶν λυχνιῶν καταστρέφει βασιλεῖς ἰσχυροτάτους, ὡς τὸν Ναπολέοντα, ἀνυποὶ τεταπεινωμένους καὶ ἀπεγνωσμένους αὐτοκράτορας, ὡς τὸν τῆς Ρωσσίας Ἀλέξανδρον, καταισχύνει τοὺς ἀθέους, ὡς τὸν Βολτέριον καὶ τὸν Δούκαν Νεόφυτον».

φ'. «Ἐν δὲ τῇ χάριτι ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων ὁ Ἀνανίας καὶ ἡ Σαπφείρα καὶ ὁ μέγας Ἐλύμας ἔστωσαν ὑπόδειγμα πρὸς γνῶσιν τῶν ἀπιστούντων. Ἐπὶ δὲ τῆς τῶν χριστιανῶν βασιλείας πρῶτον μὲν ὁ παραβάτης Ἰουλιανός, μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Οὐάλης, εἶτα ὁ Φωκάς, ὀλίγον τυραννήσαντες εἶτα τὸν βίον κακῶς καταστρέφαντες. Καθ' ἡμᾶς δὲ Χριστόδουλον τινα μονόφθαλμον ἐν τῇ Βιέννῃ καὶ Ἀντώνιον τινα ἐν Γιάσιῳ καὶ Γάλλον τινα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Ρήγαν ἐξ Ἀγρῶν πάντας κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως μανέντας ἐν τῷ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἡμίσει, ἄνδρας αἱμάτων καὶ δολιότητος καὶ πάσης ἀσυχρότητος καὶ ἀσεβείας καὶ ἀθείας ὑπάρχοντας ζώντας εἰς Ἄδου κατήγαγεν, ὧν ὁ μὲν ὑπέστη τὴν δίκην κατὰ τὸν Ἄρειον, ὁ δὲ αὐτόχειρ ἐγένετο, ὁ δ' ἀποσκευάζων τὰ ἐνοχλοῦντα θυέντος τοῦ ἐγκεφάλου ἐκ τῶν αὐτοῦ μυκτῆρων τῆς αἰωνίου κολάσεως παρανάλωμα γέγονεν, ὁ δὲ ἔσχατος σὺν τοῖς αὐτοῦ δμόφροσι καὶ συνεργοῖς μαχαίραις μελῆδὸν τμηθεὶς ἐν τῷ Ἰστροῦ ποταμῷ θοίνῃ τῶν ἰχθύων ἐγένοντο. Ἀλλὰ καὶ Κωνσταντῖνος τις τοὔπικλην Χαντζερῆς, ἡγεμὼν γεγονὼς ἀναξίως ταύτης τῆς Δακίας, κατὰ κράτος ἀσεβήσας καὶ τοῖς ἄλλοις ὅμοια παραφρονήσας, ὀξεῖα ἁμοφραῖα βασιλικῇ κατέσφακται καὶ οἰκτρὸν θέαμα τοῖς ἐν Βουκουρεστίῳ προτεθῆται. Καὶ Γεωργιὸς τις, μυστικὸς αὐτῷ γενόμενος σύμβουλος, νεανικὴν ἄγων τὴν ἡλικίαν, ἔλκων τὸ γένος ἐκ τοῦ τῶν ἐν Βυζαντίῳ εὐδαιμόνων τοῦδε τοῦ αἰῶνος τὴν κλησιν Σταθᾶ, μᾶλλον τῶν πώποτε τὰ τοῦ Βολταίρου βιβλία ἐνστερνισάμενος, πολλαῖς ὕβρεσι πρότερον ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀθλιωθείς, τελευτῶν ἐν τῇ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀκμῇ τὴν ἀγχόνην τῆς ἰδίας ἀθείας καὶ τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν βλασφημίας ἀξίως ἐδέξατο. Σὺν τούτοις δὲ καὶ Ἀλέκος τις Βαρέσκουλος ἐκ τῆς δε τῆς πόλεως τοῦ Βουκουρεστίου, τὸ μὲν γένος λαμπρός, πρὸς δὲ τὴν γνώμην ζοφώδης, τούτοις παρομαρτήσας τοῖς πάθεσιν, ὑπὸ τῆς νομίμου αὐτῷ γαμετῆς παροραθεὶς, τῶν φιλότατων στερηθεὶς, τῆς πατρίδος ἐκβληθεὶς, ἐν ἀλλοδαπῇ τελευτῶν καταπαλαίων πείνη καὶ δίψη

καὶ γυμνότητι καὶ πάσῃ ἄλλῃ δυσπραγίᾳ καὶ ὕβρει καταθλιβεῖς, τὴν μιᾶν αὐτοῦ ψυχὴν ἀπέρριψε. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν πολλῶν πάνυ ὀλίγα».

ψμβ'. «Μανθάνομεν τοίνυν ἐκ τῶν τοῦ παναγίου Πνεύματος δογμάτων.

Α'. Ὅτι τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, οὔτε μεταλαμβάνομεν, ἐστὶ τὸ μετὰ τὸν τίμιον σταυρὸν ἀποκαθηλωμένον καὶ τεθεωμένον, καὶ οὐ τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ μετὰ τῆς λογικῆς αὐτοῦ ψυχῆς· ὡς γὰρ τὸ μάννα ἐκεῖνο οὐκ ἔμπυχον ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλ' ἄψυχον καὶ θεῖον καὶ ζωοδόχον, τρώγοντες γὰρ αὐτὸ ἔζων σωματικῶς καὶ πνευματικῶς, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ μετὰ τὴν ἀποκαθήλωσιν οὐκ ἔμπουν, ἀλλ' ἄπουν καὶ θεῖον καὶ ζωοδόχον, ἐξ οὗ ἐσθιόντες ζῶμεν πνευματικῶς, δὲ δ' εἰπεῖν καὶ σωματικῶς· οὐδὲ γὰρ ψυχὴ ἀθάνατος καὶ ἄσώματος καὶ πάντῃ ἄνυλος ἐσθιέται, οὐδὲ τοσαῦτα ψυχὰι λογικαὶ τοῦ Χριστοῦ εἰσιν ἐν τῷ σφραγιασθέντι αὐτοῦ παναγίῳ σώματι, ὅσοι εἶησαν ἂν πιστοὶ μεταλαμβάνοντες δέκα τυχὸν ἢ χίλιοι ἢ δισμύριοι· μίαν γὰρ ἔσχεν ὁ Κύριος ὡς ἄνθρωπος καὶ ἔχει καὶ ἔξει, καὶ οὐ πολλὰς.

Β'. Ὅτι τὸ μεταδιδόμενον ἐν τῇ μεταλήψει σῶμα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος οὐχ ὅλον δίδεται τοῖς πιστοῖς, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἀπὸ τοῦ μάννα μέρους μεταλαμβάνομεν καὶ μετέχομεν ἢ κοινωνοῦμεν· μετοχικὰ γὰρ ὄντα ταῦτα τὰ ρήματα τὸ μέρος πάντως ἀπαιτεῖ· ὅπερ καὶ ὁ Κύριος βεβαίῳ λέγων, «ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα», οὐκ ἔφη δὲ τοῦτον τὸν ἄρτον· καὶ ὁ Παῦλος, δοκιμαζέτω ἕκαστος ἑαυτὸν καὶ οὕτως οὐ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω, κἄν τῷ ισ' καὶ ιζ' γράφων τὸ πρῶτον τοῖς Κορινθίοις φησί· «τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστίν, ὃ ἄρτος ὃν κλῶμεν οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστίν, ὅτι εἷς ἄρτος, ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμέν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν». Καὶ οὕτω μὲν δεικνύται, ὅτι μέρους μετέχομεν τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ οὐ τὸ ὅλον. Ἄλλως δὲ πιστεύειν ἀδιστακτικῶς, ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ἐκείνῃ μερίδι περιέχεται ὅλον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ φυσικώτατα· ὡς γὰρ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἔχομεν τὸ αὐτὸ σῶμα (ὃ εἶχεν ὁ πρωτόπλαστος καὶ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδὰμ) διὰ τῆς γονῆς τοῦ ἀνδρός, ἐχούσης δι' ἡμᾶς τὴν κεφαλὴν καὶ ὅλα τὰ μέρη καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος αὐτῆς, οὕτω καὶ οἱ μεταλαμβάνοντες τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς διὰ τῆς μικρᾶς μερίδος ἐκείνης ὅλον τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα φυσικώτατα. Καὶ τοῦτο βεβαίῳ ὁ ἀπόστολος λέγων ἐν τῷ ιε' κεφ. τοῖς Κορινθίοις· «ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ ὁ Κύριος· οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι· καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ».

Γ'. Ὅτι τοῦτο τὸ παθητὸν καὶ μεταληπτὸν ἀναστήσει Κύριος ὁ Χριστὸς ὡς ἴδιον σῶμα ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἐκείνῃ ἡμέρᾳ· φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος (αὐ-

τόθι) ὡς περ ἐν τῷ Ἄδαμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι (ζωοποιηθήσεται), ἀπαρχὴ Χριστός (ζωοποιηθήσεται), ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ (ζωοποιηθήσονται).

Δ'. Χριστὸν λέγων ζωοποιηθῶμενον ἐκ ἐκείνη τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι, οὐ λέγει τὸν ἐν δυοῖ ταῖς φύσεσι, θεία καὶ ἀνθρωπίνη, ἀναστάντα τριήμερον καὶ ἀναληφθέντα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ καθήμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς Χριστόν, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν· φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος ἐν τῷ ἰβ' κεφ. τῆς α'· «ὡς περ τὸ σῶμα ἐν ἔστι καὶ μέλη ἔχει πολλά, πάντα δὲ τὰ μέλη ταῦτα ἐν ἔστι σῶμα, οὕτω καὶ ὁ Χριστός»· Χριστὸν λέγων ἐκλαμβάνει τὴν ἐν χάριτι Ἐκκλησίαν, καὶ ὄρα Θεοφύλακτον καὶ Δαμασκηνὸν Ἰωάννην ἐν τῇ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου ἐρμηνείᾳ.

Ε'. Δεῖ πιστεῦειν βεβαίως ὅτι πᾶς μεταλαμβάνων ἀξίως τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος ἔχει ἐν ἑαυτῷ αὐτὸν τὸν Χριστὸν κατοικοῦντα καὶ μένοντα μετὰ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος αὐτοῦ· ἀχώριστος γὰρ ἡ παναγία Τριάς κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἀναρχον καὶ αἰδίων οὐσίαν.

ΣΤ'. Πιστεῦετω τὴν κατοίκησιν ταύτην μὴ εἶναι ὑποστατικὴν, ὡς ἐγένετο ἡ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας ὑπόστασις, ἀλλ' οἰκειωματικῶς, ἔχειν δηλονότι τὴν κοινὴν χάριν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ὥστε ἐκβάλλειν δαιμόνια καὶ πᾶσαν νόσον θεραπεύειν καὶ νεκροὺς ἀνίσταν.

Ζ'. Πιστεῦειν ἀδιστακτῶς τὸ μεταλαμβανόμενον δεσποτικὸν εἶναι ἄπνουν μὲν, ζῶν δὲ καὶ τεθεωμένον· τύπος γὰρ ἦν ὁ θυόμενος ἄμνος ἐν τῇ νομικῇ λατρείᾳ, οὗ τὸ αἷμα οὐκ ἐβιβρώσκετο, ἀλλ' ἐξεχέετο, ὅτι ἡ ψυχὴ ἦν αὐτοῦ· φησὶ γὰρ ὁ τὸν νόμον δούς τῷ Μωυσεῖ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὸ μὲν κρέας τοῦ ζώου φαγεῖ, οὐ μὴν δὲ καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ αὕτη ἐμῆ ἔστι. Πῶς τοίνυν δίδωσι τὴν σάρκα ἑαυτοῦ ἔμψυχον ἐσθίεσθαι ὁ κωλύσας φρικωδεστάταις ἀπειλαῖς τὸν θελήσαντα βιβρώσκειν τὸ αἷμα τοῦ ζώου; Ἄρα οὐκ ἀνατρέπει αὐτόν, ὅπερ οὐκ ἔστι λέγειν· παρεσύρθησαν γὰρ τινες τῶν μεταγενεστέρων πατέρες εἰπόντες καὶ τύποις ἐκδόντες πᾶσαν μερίδα εἶναι τὸν ἀναληφθέντα θυόμενον καὶ βιβρωσκόμενον.

Η'. Οὐδὲ γὰρ οὐδεὶς οὔτε τῶν Ἀποστόλων οὔτε τῶν ἐγγὺς διαδόχων αὐτῶν οὔτε τῶν μεγάλων φωστήρων τῆς Ἐκκλησίας οὔτε αὐτὸς ὁ Κύριος ἔφη, λάβετε, φάγετε τοῦτον τὸν ἄρτον, ὅτι οὗτος ὁ ἄρτος εἰμὶ ἐγὼ ὁ Χριστός, ἀλλὰ τὸ σῶμά μου, οὐδὲ γὰρ τις δούς τὸν αὐτοῦ ἄμνον εἰς βρώσιν, λάβετε εἰπὼν τοῖς φίλοις αὐτοῦ, φάγετε τὸν ἄμνον μου, δίδωσι καὶ ἑαυτὸν εἰς βρώσιν, ἀλλὰ μόνον τὸ ἑαυτοῦ ἄρνιον· ἡ γὰρ ἀντανυμία μου οὐ σημαίνει παράδοσιν τοῦ δόντος, ἀλλ' ἡ τὸν κτήτορα, ὁ οἶκος μου, ἡ χαριστὴν, χαρίζομαί σοι τὸ βιβλίον μου· οὐδὲ γὰρ ὁ οἶκος ἐκ πλίνθου καὶ ἀσβέστου ὁ Δη-

μήτριος, ἀλλὰ ζῶων λογικὸν καὶ κτήτωρ τοῦ οἴκου, οὔτε ὁ χαριστὴς ἐστὶ βιβλίον.

Θ'. Δεῖ πιστεῦναι ὅτι ἐν πάσῃ λειτουργίᾳ μεταβάλλεται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῇ ἐπικλήσει τοῦ παναγίου Πνεύματος εἰς αὐτὸ τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμάμενον ἄπνουν μὲν, ζῶν δὲ καὶ τεθεωμένον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, εἰς αὐτὸ τὸ θεόρρυτον αἷμα αὐτοῦ, τὸ ἐκρεῦσαν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Σωτῆρος, καὶ οὐκ ἐστὶ τὸ ἀναληφθέν· αὐτὸ γὰρ ἀπαθὲς καὶ ἄτμητον καὶ ἄβρωτον καὶ οὐδὲ σὰρξ λέγεται, ἀλλὰ σῶμα ἀπαθὲς καὶ ἄφθαρτον.

Γ'. Πάντες δεῖ πείθεσθαι τῇ παραδόσει τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις οὐ φησι τοὺς πιστοὺς ἐσθίειν τὸ ἀναληφθέν, ἀλλ' ὃ ἔδωκεν ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς τῇ νυκτί, ἧ παρεδίδото· ἐν γὰρ τῇ λειτουργίᾳ τῆς μεγάλης Πέμπτης ἀντὶ τοῦ χερουβικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἐτάξατο ψάλλειν τὸ «τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον Ὑἱὲ Θεοῦ κοινωνόν με παράλαβε κτλ.», καὶ μὴ πιστεῦναι τοῖς λέγουσιν ἀπροκαλύπτως τὸ ἀναληφθέν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, περὶ οὗ ἐν τοῖς ἐπιλεγόμενοις διὰ μακροτέρων καὶ ἀποδεικτικωτέρων καὶ σαφεστέρων, ἦν δῶ τὸ κρεῖττον, εἰρήσεται».

ωε' «Ἐλέγχονται δὲ ἐνταῦθα α' μὲν οἱ δογματίζοντες παραλόγως καὶ ἀσεβῶς καὶ ἄλλους πείθοντες λόγοις αὐτῶν καὶ ἐκδεδομένοις βιβλίοις τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, μᾶλλον δέ, ὡς φασιν αὐτόν, τὸν Θεὸν τοῦ παντός καὶ κτίστην μηδένα λόγον ἔχειν τῶν μερικῶν ἀνθρωπίνων ἀτόμων, ἀλλὰ τῶν καθόλου καὶ γενικῶν, ὧν ἔσχατος καὶ κακίω καὶ ἀσεβέστατος ἐγένετο Νεόφυτος ὁ Δούκας ἐκ Ζαγορίου, ἐκδοὺς βίβλον ὄλην γέμουσαν πάσης ἀθείας καὶ βλασφημίας καὶ βδελυρότητος, ὀνομαζομένην Σακρατικὸς Αἰσχίνης· β' δὲ καὶ ὁ εἰπὼν τὴν ἐκκλησίαν ταύτην τῶν Θυατείρων σημαίνει τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αὕτη μὲν οὐκ ὀλίγους ἔχει τοὺς πιστοὺς, ὅτι μάλιστα πλείστους (ψγ'), ἡ δὲ τῶν Ἀντιοχέων λοιπούς, ὀλίγους, εὐαρίθμους».

ωκ' «Ὁ δὲ δογματίζων ἀνυπαρξίαν τοῦ στερεώματος καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἡλίου ἀκινήσιαν καὶ τῆς γῆς κίνησιν, καὶ μὴ πειθόμενος τῇ τάναντια τούτοις λεγοσῆ θείᾳ Γραφῇ, κἀκεῖνα ὑπὸ τῆς παραφροσύνης καὶ τῆς ἀθείας αὐτοῦ τύποις ἐκδιδούς, ταύτην ἀνασκευάσαι βουλόμενος, πλάττων πληθὺν ἀπίερων κόσμων, οὗτος πάντως οὐ τηρεῖ τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, χείρων καὶ ἀσεβέστερος ὑπάρχων καὶ τῶν ἀκαθάρτων καὶ πονηρῶν δαιμόνων».

ωλγ' «Πάντως αἱ Σάρδεις τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκκλησίαν παριστώσιν καὶ οὐ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἧ ἔφησεν ὁ καθ' ἡμᾶς Θεοδώρητος, τὴν ἑαυτοῦ ἀκατανόητον μᾶλλον δ' ἀνόητον ἐρμηνείαν ταύτης τῆς θεολογικῆς βίβλου τύποις ἐκδοῦς».

πνονη' «Ἡ μὲν προηγουμένη ἐκκλησία, ἅπερ σημεῖα ἐωράκαμεν ἔχουσα, δι' αὐτῶν πάντως τὴν τῆς Ἰβηρίας προδιεχάραξεν, ἡ δὲ Λαοδικεα' ἐν-

ταῦθα προγραφεῖσα καὶ τεθεῖσα τοῖς κειμένοις τούτοις ῥήμασι καὶ οἷς ἐντευξόμεθα παρακατιόντες, ἄνευ τινὸς ἀμφιβολίας τὴν τῆς Ρωσσίας παρίστησι, καὶ οὐ τὴν τῆς Ρώμης, ἣ παρέδοσαν τινες τύποις ἐκδόντες, συναρπαγέντες καὶ ἄγαν παρακρουσθέντες. Εἶπερ γὰρ ἐκκλησίας ἑπτὰ ὁ θεολόγος ἀρχόμενος τῆς πρὸς αὐτὰς ἐν μὲν τῷ δ' τοῦ α' κεφ. ἐπιστέλλει ταῖς ἑπτὰ ἐν Ἀσίᾳ ἐκκλησίαις, ἐν δὲ τῷ ια' κελεύεται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπιστεῖλαι ταῖς αὐταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις, ἐν δὲ τῷ ιστ' ὁρᾷ αὐτὰς ὡς ἑπτὰ χρυσαῖς λυχνίας, ἐν δὲ τῷ ιγ' τὸν Χριστὸν ἐν μέσῳ αὐτῶν τῶν χρυσῶν λυχνιῶν περιπατοῦντα, πῶς αἱ ἑπτὰ γενήσονται ἕξ καὶ πῶς ἡ πρώτη καὶ ἡ ἐβδόμη ἀντὶ μιᾶς, τῆς Ρώμης, ληφθήσεται; Ὡς γὰρ τοὺς πέντε δακτύλους οὐ λέγομεν τέσσαρας, ἀλλὰ πέντε, ὄντας διακεχωρισμένους ἀλλήλων, οὕτω καὶ τὰς ἑπτὰ ἐκκλησίας οὐχ ἕξ, ἀλλ' ἑπτὰ, οὔσας διακεκριμένας ἀλλήλων, εἰκὸς ἀποφαινεσθαι. Καὶ ὡς τῶν ἀμηχάνων τὸν μέγαν δάκτυλον καὶ τὸν ἔσχατον ἀνθ' ἑνὸς λαβεῖν, οὕτω καὶ τὴν πρώτην τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἔσχατην¹ ἀντὶ μιᾶς τῶν ἀπεμφαινότων ἑπτὰ ἄρ' εἰσὶν αἱ ἐκκλησίαι καὶ οὐχ ἕξ».

πεγ'. «Τῷ ἀγγέλῳ φησὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ ἐκκλησίας γράψον. Αὕτη δὲ ἡ Λαοδικεῖα τὴν τῆς Ρωσσίας ἐκκλησίαν περίστησι καὶ ἄλλων μὲν πολλῶν σημείων, ὧν ἐν τοῖς ἕξῃς εὐρήσομεν προΐόντες, ἀλλ' οὖν καὶ αὐτοῦ τοῦ προκειμένου ὀνόματος τῆς Λαοδικείας»².

α'ηγ'. «Οὐκοῦν εἴη μοι εἰπεῖν τὸν μὲν μελιζόμενον ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἡγισμένον θεῖον ἄρτον εἶναι ἐκεῖνο αὐτὸ τὸ δοθὲν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ τῆς παραδόσεως τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ πανάχραντον καὶ ζωηφόρον σῶμα, ἄπνουν μὲν, ζῶν δὲ καὶ τεθεωμένον, τὸ δὲ ἅγιον ἄρτοφόριον, τὸν περιέχοντα αὐτὸ τὸ πανάγιον σῶμα ζωοδόχον τάφον».

α'ηδ'. «Ὅτι εἰ καὶ λέγεται καὶ ἔστιν ἄπνουν τὸ μεταλαμβανόμενον σῶμα τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἡ θεότης τῆς ἀκατάληπτου ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἡ ποιήσασα πάντα, κατὰ τὸν θεολόγον ἐν ἐκείνῳ ἔστιν ἀγιάζουσα, πληροῦσα ἐγκοσμίων καὶ ὑπερκοσμίων χαρισμάτων τοὺς ἀξίως μεταλαμβάνοντας».

α'ηδ'. «Ἐπεὶ κρέας ὡμὸν οὐ δύναται ἀνθρώπος τίμιος φαγεῖν, πιστεύω τὴν σφαιασθεῖσαν καὶ ἄπνουν καὶ ζῶσαν σάρκα τοῦ Χριστοῦ ὀπιᾶσθαι τῷ ἀστίκῳ πυρὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ οὕτως ἐσθίεσθαι, ὥσπερ πάλαι ὁ σφαιασθεὶς τυπικὸς ἐνιαύσιος ἄμνος ὀπιᾶτο τῷ αἰσθητῷ καὶ κτιστῷ τούτῳ πυρὶ».

α'ηδ'. «Πιστεύω ὅτι τὸ ἀναληφθὲν τοῦ Κυρίου σῶμα μὴ ἐσθίεσθαι τοῖς πιστοῖς ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, ἣ φασὶ πολλοί, ἀλλ' ὁ προκειμένος ἄρτος ἀγιαζόμενος διὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος μεταβάλλεται εἰς ἐκεῖνο αὐτὸ τὸ

1. Πρβλ. ἔτι χπεξ' καὶ χπεξα'

2. Πρβλ. ἔτι υξεδ'. ιξξστ'. ζξξη' καὶ ιζο'.

ἐκ τῆς ἀειπαρθένου ἁγίας παρθένου Μαρίας προσληφθὲν ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πανάχραντον σῶμα· ὡς γὰρ ἐκ τῶν παναχράντων αἱμάτων αὐτῆς λαβὼν μέρος μετέβαλεν αὐτὸ εἰς ἑαυτοῦ σῶμα, οἰκήσας ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ νηδίῳ αὐτῆς, οὕτω καὶ τὰ προκειμένα δῶρα μεταβάλλει εἰς τὸ ἑαυτοῦ πρὸ τῆς τριημέρου ἀναστάσεως πανάγιον αὐτοῦ σῶμα· πάντα γὰρ δύνανται αὐτῷ καὶ οὐδὲν ἀδυνατεῖ παρ' αὐτῷ τῶν ῥημάτων, ἧ ἔφησεν ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς διδαχθέντες πιστεύομεν».

ῥηδ'. «Πιστεύειν δεῖ ἐσθίειν τοὺς πιστοὺς οὐκ ἄλλο ὅτι μὴ ὁ ἔδωκεν ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ τῇ νυκτὶ τοῦ πάθους, μεταβαλλομένων τῶν προκειμένων ἁγίων δώρων εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο, οὗ μετέλαβον τηνικαῦτα οὗτοι οἱ μαθηταί».

ῥηδ'. «Πιστεύειν μέρους τοῦ δεσποτικοῦ σώματος μεταλαμβάνειν, ἐστὶ δὲ ἐν τῇ σμικρῷ ἐκείνῃ μερίδι φυσικῶς ὅλον τὸ δεσποτικὸν σῶμα, ὅσπερ καὶ ἐν τῇ ἐσπαρμένη ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς γυναικὸς γονῆ ὅλον τὸ σῶμα τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ».

ῥηδ'. «Πιστεύειν ἥκιστα μειοῦσθαι τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, εἰ καὶ μετελαμβάνον ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μυριάδες ἐκ τῶν πιστῶν, ὅσπερ καὶ οἱ πέντε ἐκεῖνοι ἄρτοι τῆς ἐρήμου».

ῥηστ'. Τέσσαρα ζῳά φασιν ἑωρακεῖναι καὶ οὕτε πλείω οὔτ' ἐλλάτω, συνεκλαμβάνων μέντοι καὶ τοὺς ἄλλους συναποστόλους, ὡς εἴρηται. Εἶρηκε δὲ τέσσαρα, ὡς ἂν διδάξεις τοὺς ἐπιγιγνομένους ἐν ὀρθοδοξίᾳ μηδαμῶς παραδέξασθαι ἄλλους Εὐαγγελιστίς, ὅτι μὴ τὸν Μᾶρκον, τὸν Λουκᾶν, τὸν Ματθαῖον καὶ ἑαυτόν, ὧν τὰ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα ἐν τῷ ἐξῆς χωρίῳ δηλώσει, μήτε ἄλλας βίβλους εὐαγγελικὰς, εἰμὴ μόνον τὰ γραφέντα τούτοις τέσσαρα καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδοθέντα Εὐαγγέλια· κἂν γὰρ ἄγγελος οὐρανόθεν κατιῶν μαρτυρεῖ, κἂν ἅγιος ἢ προφήτης ἢ ἀπόστολος ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ καὶ τερατουργῆ, ἀποφαίνεται ὁ ἐπιστήθιος μὴ πιστεύειν ἡμᾶς. Πρῶτασφαλίζει γὰρ τῇ προκηρῦξει ταύτῃ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων τοὺς πιστοὺς, ἧτοι προειδὼς ἢ καὶ εἰδὼς πρὸ τῆς ἑαυτοῦ ζώσης μεταστάσεως πολλὰ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλια λεγόμενα μὲν, μὴ ὑπάρχοντα δέ. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν Θεοτόκην Νικηφόρον ἐν τῇ τῶν Βολτερικῶν βλασφημιῶν ἀναιρέσει κεφ. β' ἄρθρω α', τριάκοντα καὶ ἑννέα ἦν πάλαι περιφερόμενα, τὸ μὲν τῶν πιστευσάντων εἰς Χριστὸν Ἑβραίων λεγόμενον, τὸ δὲ τῶν Ναζωραίων, τὸ δὲ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, τὸ δὲ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τὸ δὲ τοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου, τὸ δὲ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τὸ δὲ τῆς ἀληθείας, τὸ δὲ τοῦ Οὐαλεντίνου, τὸ δὲ τῆς νηπιότητος τοῦ Χριστοῦ, τὸ δὲ τοῦ τιμίου Θωμᾶ, τὸ δὲ τοῦ Παύλου, τὸ δὲ τοῦ Μαρκίωνος, καὶ ἄλλα ἄλλοις ὀνόμασιν ἐπιγραφόμενα, ἅπερ πολλαχοῦ συμφωνοῦντα τοῖς τέτταρσιν, ἐν πλείοσιν διεφώνουν, καὶ ἀντὶ οἰκοδομῆς πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν, κατασκαφὴν μεγίστην ἐνεποίουν, ἀνθ' ὧν καὶ ὑπὸ τῶν ἀποστολικῶν διαδόχων ἀποβληθέντα τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παραδέδοται· μόνα

γὰρ τὰ τέσσαρα ἐγκριθέντα τῆς ἀληθείας γνήσια τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ παραδέδονται».

αροστ'. «Ἐχεις τοίνυν, ἀγαπητέ, ἐκ μόνης ταύτης τῆς θείας βίβλου κανονιζομένους τοὺς τέσσαρας Εὐγγελιστὰς καὶ τὰ τέσσαρα αὐτῶν μόνα ἅγια καὶ ἱερά Εὐαγγέλια, ἐξ ἄλλης εὐαγγελικῆς βίβλου μὴ δυνάμενος πιστωθῆναι περὶ αὐτῶν».

αροζ'. «Καὶ ἄλλα πολλά, ἃ οὐκ ἔστι τοῦ νῦν παρ' ἐμοὶ καιροῦ κατατρυχομένῳ πολλαῖς περιστάσεσι καὶ συμφοραῖς».

αροη'. «Τῷ μεγάλῳ γὰρ Σαββάτῳ βαπτισθέντος παντὸς τοῦ πλήθους τῶν κατηγουμένων καὶ θυσίας ἀναιμάκτου μετὰ τὸ βάπτισμα προσερχθείσης, ἡ φωνὴ αὐτῶν καὶ τῶν ἁγίων πιστῶν λεγόντων τὸ Κύριε ἐλέησον καὶ ἄλλα, ἐγένετο ὡς φωνὴ ὑδάτων πολλῶν, ἧς ὁμοίως ἐγενόμην αὐτήκοος, ὧν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ ,αἰπ' θεοσώσῳ ἔτει, θυσίας ἀναιμάκτου ἐν Κυριακαῖς καὶ ἑορταῖς προσφερομένης, κἄκ τῆς πνευματικῆς χαρᾶς κρουνοὶ δακρῶν ἐμέλλοντο ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν μου».

ασια'. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις μυστικοῖς λόγοις τοῦ Θεολόγου ἐκθέσθαι καὶ τὴν συγγραφὴν τῶν Εὐαγγελίων, ποίαν αὐτῶν πρώτην ἔδει γραφῆναι καὶ μετ' αὐτὴν δευτέραν, εἶτα τρίτην, ἔπειτα τετάρτην ὡς γὰρ ἐνταῦθα παρέδωκε πρῶτον τὸν Μᾶρκον, εἶτα τὸν Λουκᾶν, μετὰ τοῦτον δὲ τὸν Ματθαῖον καὶ τελευταῖον ἑαυτόν, οὕτω δεῖ πιστεύειν γενέσθαι καὶ τὰς συγγραφὰς τῶν Εὐαγγελίων καὶ πάντα κατ' εὐδοκίαν τοῦ Θεοῦ τοῦ γὰρ Μάρκου ἄγαν ἐπιτόμως γράψαντος τὸ ἑαυτοῦ καὶ ἠλλειπῶς, ἠδρόκησεν ὁ Κύριος τὸν Λουκᾶν γράψαι τὸ ἑαυτοῦ μετ' ἐκεῖνον διεξοδικώτερον καὶ πληρέστερον, καὶ τούτου πάλιν πολλὰ τῶν ἀναγκαίων μὴ παραδόντος ἐνέπνευσε τῷ Ματθαίῳ ταῦτα μὴ παραδοῦναι τῇ σιγῇ, καὶ τούτου αὐτίς ἠλλειποῦς φανέντος εἰς τὰ κυριώτερα καὶ ὑψηλότερα τὸν Θεολόγον Ἰωάννην θεολογίας ἐπλήρωσε γράψαι τὸ ἑαυτοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται, ὅτι κατ' ἐξάαιρετον καὶ εὐτακτον λόγον συγγέγραπται τὰ Εὐαγγέλια ὁ μὲν γὰρ Μᾶρκος κηρύττει προφητικῶς τὴν κατ' ἄνδρα τέλειον καὶ συνετόν ἐν πᾶσι τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν, ὁ δὲ Λουκᾶς τὴν ἱεροσύνην καὶ ἀρχιερωσύνην αὐτοῦ, ὁ δὲ Ματθαῖος τὴν ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων τῆς νομικῆς λατρείας κατὰ σάρκα ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ καὶ τοῦ βασιλέως Δαβὶδ ἄσπορον καὶ ὑπερφυῆ γέννησιν, ὁ δὲ πάνσοφος Θεολόγος τὴν πρὸ τῶν αἰῶνων ἄχρονον καὶ αἰδῖον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γέννησιν. Καὶ οὕτω μὲν ταῦτα δοκεῖ μοι ἔχειν τὴν ἀκριβείαν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς θείας εὐδοκίας εἰ γὰρ καὶ πολλοὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἔφρασαν ἀ' τὸν Ματθαῖον καὶ β' τὸν Μᾶρκον καὶ γ' τὸν Λουκᾶν γράψαι, ἀλλὰ μέντοι γε οὐχ ὁμολόγως, ἀλλ' ἀμφιβόλως, οἷς καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν μεταγενεστέρων ἀντιλέγουσιν, ἐν οἷς καὶ ὁ κλεινὸς Εὐγένιος ὁ Βουλγαρις ἐν τῇ ἑαυτοῦ Ἐκατονταετηρίδι. Προτιμητέος οὖν ἔγωγε πέποιθα εἶναι ὁ Θεολόγος ἢ ἐκεῖνοι πάντες».

ατζστ'. «Τούτοις δὲ ἅμα¹ ἐλέγχονται καὶ πολλοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς λογάδων, δοκοῦντες εἶναι μεγάλοι τινὲς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν καὶ τὴν σοφίαν, ἔπειτα ἀγαπῶντες τὴν διὰ μουσικῶν ὀργάνων ἐν τοῖς ἱεροῖς μουσικῇ, ἐκεῖνα ζηλοῦντες καὶ μάλα γεραίροντες καὶ οὐ παύονται λέγοντες ἐπὶ συστάσει τῆς ἑαυτῶν κακοηθείας καὶ ἀσεβείας τοὺς ἀρχαίους τῶν χριστιανῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς συνάξεσι καὶ τῇ μυστικῇ προσφορᾷ τοῦ παναγίου ἄρτου μουσικοῖς ὀργάνοις χρῆσθαι. Αὐτὸς δὲ θαυμάζω ἄγαν τῆς ἑαυτῶν μεγίστης σοφίας πόθεν ἔχουσι δεῖξαι τοῦτο ὥστε καὶ πείσαι. Ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου; Ἄλλ' οὐχ ἔξουσι, τοῦ Κυρίου ἡμῶν παραδόντος τὸ τῆς θείας εὐχαριστίας μυστήριον ἄνευ μουσικῶν ὀργάνων καὶ εἰπόντος τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ἐκ τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων; Ἄλλ' ὅπου κλάσιν ἄρτου ὁ ἱερός Λουκάς ἀναφέρει καὶ κοινὴν προσευχὴν τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν πιστῶν, ἐκεῖ δογματικὴν καὶ ἠθικὴν διδασκαλίαν ἐκτίθητι, μουσικῆς οὐδαμοῦ μεμνημένος. Ἄλλ' ἐκ τῶν τοῦ Παύλου ἐπιστολῶν; Οὐδαμοῦ δ' αὐτῶν κεῖται τοῦτο, ἀλλὰ τοῦναντίον, ὡς ἤδη ἀνωτέρω (ατζε') εἴρηται. Ἐκ τῶν ἐπτὰ καθολικῶν; Ἄλλ' οὐδ' αὐταὶ τοῖς αὐτοῦ δόγμασιν ἀσύμφωνοι. Τῷ ὄντι δὲ καὶ ἄφρονες οἱ τὰ τοιαῦτα προτείνοντες, παρέντες τσαύτας μαρτυρίας τῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων καὶ τοὺς τῶν μεγάλων τῆς οἰκουμένης φωστήρων λόγους, τὸ κοινὸν καὶ αἰώνιον ἔθος καὶ πρὸ πάντων τοὺς ἀποστολικούς κανόνας, οἱ τῷ συγχρόνῳ καὶ μαθητῇ αὐτῶν καὶ ἐπισκόπῳ τῆς Ῥώμης ἱερομάρτυρι Κλήμεντι προτροπῇ αὐτῶν γραφέντες τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ παραδέδονται, ἐν οἷς οὐδὲ γρῦ, τὸ δὴ λεγόμενον, περὶ μουσικῶν ὀργάνων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ ἔνεστιν. Ἄφρονες τοίνυν ἀτεχνῶς καὶ ἀσεβεῖς εἰσι· τῆς γὰρ εὐθείας ὁδοῦ ἐκκλίναντες ἀπίασιν εἰς νόθους βίβλους διεφθαρμένων Παπιστῶν καὶ Λουθηροκαλβίνων ἢ εἰς τεμάχια καλουμένων ὀρθοδόξων ἐν γωνίᾳ που ξυγγραψάντων καὶ τὴν δι' ὀργάνων μουσικῇ παραδόντων εὐρήσοντες τὴν ἀλήθειαν. Οὐκοῦν ἀπὸ τούτων καὶ τῶν τοιούτων νόμου μὴ τιθεμένου τῇ τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, πειστέον τοῖς ἀποστολικαῖς καὶ συνοδικαῖς καὶ πατρικοῖς λόγοις τε καὶ ψηφίσμασιν».

αποα'. «Ἡ δὲ ὀδὴ ἐμμελής διὰ στόματος φωνῇ ἑναρμονίως χωρὶς συνηχίσεως καὶ κρούσματος ὀργάνου προφερομένη. Ὡστε κἀντεῦθεν πάμπαν φημιόνται οἱ τὰ μουσικὰ ὄργανα τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ παρεισαγαγόντες Παπισταὶ καὶ οἱ Λουθηροκαλβίνοι καὶ οἱ ὁμοφρονοῦντες ἔξ ἡμῶν λογάδες (ατζε' καὶ ατζστ'), λέγοντες τὴν ἀρχαίαν καὶ πρώτην Ἐκκλησίαν ἐν τῇ τῶν θείων δώρων προσφορᾷ κἂν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς χρῆσθαι τοῖς μουσικοῖς ὀργάνοις, ἀφρόνως καὶ πάννυ ἀσεβῶς λαλοῦντες. Ἐν γὰρ ταῖς τρισὶν ἐκείναις ἑκατοντάσιν οὐχ ὅπως ὄργανα μουσικὰ ἔσχον οἱ πιστοί, ἀλλ' οὐδὲ ναοὺς ὡς δέον ἀξιοπρεπεῖς, ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν κωλυόμενοι. Ἐλέγχονται τοίνυν

1. Λατίνους καὶ Λουθηροκαλβίνους.

πάντες οὗτοι παρανομίας, καινοτομίας καὶ ἀσεβείας διὰ τῶν ἡδόντων ἐναυθα τεσσάρων εὐαγγελικῶν ζώων καὶ τῶν κδ' πρεσβυτέρων, οἱ δὲ τῆς Ἐκκλησίας παῖδες ἐπαινοῦνται τῆς εὐσεβείας».

αφοε' «Καὶ τὸν καθήμενόν φησιν ἐπὶ τοῦ μέλανος ἵππου ἐξελεῖν τῆς τρίτης σφραγίδος. Ἔστι δ' ἐκεῖνος τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο τοῦ Θεοῦ ἐμφύσημα, ἢ νοερά καὶ ἄυλος, ἢ λογικὴ καὶ ζῶσα ψυχὴ, ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσα καὶ κτισομένη καὶ κτισθησομένη μέχρι τῆς τοῦ παντὸς συντελείας, οὐ μία ἀλλὰ πολλαί, πάντα ἀριθμὸν ὑπερβαίνουσαι, διδομένη ἄλλη καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ ἐκάστῳ τῶν ἀτόμων τοῦ ἀνθρώπου, θελητικὴ ὑπάρχουσα τῶν ἀγαθῶν ἢ τῶν αὐτοῖς ἐναντίων καὶ αὐτεξούσιος αἰρεῖσθαι ταῦτα ἢ ἐκεῖνα, καὶ ἐνεργητικὴ ἢ τὸ ἀγαθὸν κατορθῶσαι ἢ τὸ πονηρὸν ἀπεργάσασθαι».

αχγ'. «Πάντα δὲ τὰ ἁμαρτήματα ἢ διανοίᾳ ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ γινόμενα εἰς τρία ὀλικώτερον διαιρεῖται: τῷ προσκρούειν τῷ Θεῷ, τῇ τῶν κατὰ σάρκα ἢ πνεῦμα γονέων τιμῇ καὶ τῇ τοῦ πλησίον ἀγάπῃ· περὶ ὧν ἄλλοι λεγόντων διὰ πλειόνων, οἷς ἐστὶ σοφία καὶ σύνεσις, ἀ καὶ ἄλλοις προλέλεκται, ὧν εἰς καὶ ὁ ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐν τῷ νομικῷ αὐτοῦ ἱεροδιάκονος καὶ ὄσιος Παρθένιος, ὃς καὶ πραγματικώτερον διείληφε τὰ ἐκάστη τῶν δέκα ἐντολῶν προσκρούοντα ἁμαρτήματα, μεθ' ὧν καὶ Νεόφυτος καὶ αὐτὸς ἱεροδιάκονος καὶ τῆς Πελοποννήσου Καυσοκαλυβίτης, ἀσκητῆς δοκιμώτατος καὶ διδάσκαλος γραμματικῆς ἐντελέστατος καὶ θεολόγος σοφώτατος καθ' ἡμᾶς καὶ ὀρθοδόξοτατος, συνέγραψε Νομικὸν εἰς τέσσαρας τόμους μεγάλους διηρημένον, ὃ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ κατεθησαύρισαι ἀνέκδοτον, καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν συχνοὶ ἀντέγραψαν».

αχδ'. «Ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀσώματος, ὅτι τῶν μὲν ἄλλων πάντων ζώων αἱ ψυχαὶ γῆθεν παραχθεῖσαι φυσικῶς σωματικαὶ καὶ ζωτικαὶ ἀκούουσι, μόνῃ δὲ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν οὐσιωδῶς ἀσώματος, οὐ γῆθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀίθλου Θεοῦ, ἐκ τοῦ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἄυλος δημιουργηθεῖσα, δημιουργουμένη καὶ δημιουργηθησομένη μέχρι τῆς συντελείας».

αχεβ'. «Πανσόφως δ' ἔφη πνευματικῶς ἰδεῖν ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον ἐσφαγμένων ψυχᾶς, ὡς ἂν δεῖξειεν, ὅτι ἐν οἷς αἱ λογικαὶ ψυχαὶ κατεσκήνουν σώμασι διαφέρουσιν ὑπέροχον αὐτῶν· ταῦτα γὰρ ἐκ τῶν σπερματικῶν μορίων διὰ τῶν τεσσάρων στοιχείων συντιθέμενα καὶ ἀξανάμενα, τῶν σωματικῶν δυνάμεων μειωθείσων καὶ πάντῃ ἀνενεργήτων μείνασων, θνήσκει, αἱ δὲ ψυχαί, μορφωθέντων ἐντελῶς τῶν συλληφθέντων σπερμάτων, ἥμιστα τῶν τεσσάρων στοιχείων μετέχουσαι, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθεῖσαι, ἐκεῖνοις ἐντίθενται τῶν δύο ἐναντίων φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν συναπτομένων καὶ τελειωθέντων τῶν ὄρων τοῦ τοιούτου ὀργανικοῦ σώματος διαζεύγνυται».

αχεε'. «Οὐκ εἶρηκε δὲ ψυχὴν τῶν ἐσφαγμένων διὰ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἰδεῖν ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον ἐνικῶς, καίτοι πανταχοῦ ταύτης τῆς ἑαυτοῦ βίβλου καθολικώτατα τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα παριστῶν ἐνικῶς αὐτὰ

παραδίδωσιν, Ἄγγελον, Διάβολον, Σατανᾶν, Δράκοντα, Θηρίον, γυναῖκα περιβεβλημένην τὸν ἥλιον, γυναῖκα κεχρυσωμένην καὶ βύσσω καὶ πορφύρα καὶ τιμίαις λίθοις κεκοσμημένην κ.τ.λ., διὰ τὸ πολλὰς διαιρέσεις καὶ ἐπιδιαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις ταῦτα περιέχειν, ἀλλὰ πληθυντικῶς ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων, τοῦτο μὲν ἀνατρέπων, οἱ λέγουσιν ἀσεβῶς τε καὶ λίαν ἀμαθῶς μίαν ψυχὴν εἶναι πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς τοῦ θεοπροπλάστου ᾽Αδὰμ ψυχῆς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἐκείνης ἡμετέρας τὴν παραγωγὴν ἔχουσαν. Τοῦτο δὲ βεβαίων τὴν τῆς ᾽Ανατολικῆς ᾽Εκκλησίας πίστιν, ἣ πειδομένη τοῖς τῶν θεσπεσίων Προφητῶν καὶ θεοκηρῦκων ᾽Αποστόλων θεολογικοῖς δόγμασι καὶ ἠθικοῖς διδάγμασι δογματίζει ἕκαστον πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ βρέφους μέχρι ἐσχάτου γέροντος ἔχειν μίαν λογικὴν ψυχὴν, τὴν αὐτὴν μὲν τῇ οὐσίᾳ πάσας, ἄλλην δ' αὐτῶν τῇ ὑπόψει, οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ πάλαι δημιουργηθείσαι, ἢ πολλοὶ τῶν θύραθεν σοφῶν καὶ τινες τῶν ἡμετέρων ὠνειρώξαντο, ἀλλὰ γενομένου ἐν τελείᾳ ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τοῦ ἐμβρύου κτίζεσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, κἀκεῖνῳ ἐντίθεσθαι. Ταῦτά τοι καὶ ἀποβληθὲν ἔμβρυον, εἰ μὲν εἴη μεμορφωμένον, κινδυνεῦον βαπτίζεται, ἦν δὲ μή, παρορᾶται ὑπὸ τῆς ᾽Εκκλησίας, ὡς μὴ ἔχον λογικὴν ψυχὴν, ὡς ἀμόρφωτον. Ἀμαρτάνοντες τοίνυν δείκνυνται καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἑξομοιοῦνται οἱ τᾶναντία τῆς ᾽Ανατολικῆς ᾽Εκκλησίας φρονοῦντες καὶ δογματίζοντες καὶ λέγοντες, οἱ μὲν ὅτι ἐκ τῆς τοῦ ᾽Αδὰμ ψυχῆς οἰόμενοι ἔχειν τὰς ἑαυτῶν, ὅμοιοι θέλοντες εἶναι τοῖς γενομένοις γῆθεν πάλαι κατ' ἀρχὰς πρώτοις εἶδεσι τοῦ ζώου, ὅπερ ἐστὶ θνητοψυχία, καὶ κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ψεῦδος καὶ ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νέα Διαθήκη, οἱ δὲ ὅτι πιστεύοντες δημιουργηθῆναι μὲν ἀπαξ πάλαι πάσας ἔχοισι βεβαίαν τὴν μετεμψύχωσιν».

αψιζ'. «Παρίσταται δὲ καὶ τὸ σύμφωνον τῆς ἐπουρανίου καὶ ἐπιγείου μιᾶς ᾽Εκκλησίας, ἐχούσης μίαν κεφαλὴν τὸν Σωτῆρα Χριστόν. Οὐδὲ γὰρ δύο ᾽Εκκλησίαι, ἢ τινες ᾠήθησαν φάμενοι μίαν μὲν τὴν θριαμβεύουσαν καὶ ἀγαλλομένην ἐν οὐρανοῖς, ἐτέραν δὲ τὴν ἐπὶ γῆς ἀγωνιζομένην καὶ πολεμουμένην. Τοῦτο γὰρ ἂν εἴη γέννημα τῆς παραπληξίας τοῦ τῆς ᾽Ρώμης μετὰ τὴν διάζευξιν Πάπα, δύο κεφαλὰς δογματίσαντος, τὴν μὲν τοῦ Χριστοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἐτέραν δὲ ἐπὶ τῆς οἰκουμένης πάσης, ἑαυτόν, ὅπερ ἄτοπον. Εἰ γὰρ μεμέρισται ἐκεῖνος, μεμέρισται καὶ ἡ αὐτοῦ μία ᾽Εκκλησία, ἀλλὰ μὴν οὐκ ἐκεῖνα, ἄρ' οὐδὲ τοῦτο. Μία τοίνυν ἢ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ᾽Εκκλησία, καὶ μία κεφαλὴ αὐτῆς ὁ Χριστός».

αψμ'. «Καταπαύεται τοίνυν ἐν ταύτῃ τῇ πέμπτῃ σφραγίδι ἡ τῶν λεγόντων παραπληξία καὶ ἡ μεγίστη ἀλογία τὴν λογικὴν καὶ ἀθάνατον ψυχὴν ἑκάστου ἀνθρώπου εἶναι μίαν, καὶ οὐχὶ ἕκαστον αὐτῶν ἔχειν ἰδίαν θεόθεν, ἀλλὰ διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ σπέρματος ἐντίθεσθαι παραπλησίως τοῖς ἀλόγοις ζώοις· ψυχὰς γὰρ ἔφη ἰδεῖν καὶ οὐ ψυχὴν, ὧν ἡ ἄνοια ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐπιλεγόμενοις γενναίως καὶ διὰ πολλῶν ἐλεγχθήσεται καὶ ἡ ἀλήθεια ἀποδειχθήσεται καὶ τὰ πρόσωπα ἐκείνων ἀίσχυνθήσεται».

αψμ'. «Καταπαύεται τοίνυν ἐν ταύτῃ τῇ πέμπτῃ σφραγίδι καὶ ἡ τῶν ὑφανθέντων Παπιστῶν φανερὰ καὶ ἄτοπος καινοτομία, δογματιζόντων λαβεῖν τοὺς ἀπελθόντας τὴν τελείαν μακαριότητα, τὰ ὄτα λίαν βυσάντων, ὥστε μὴ ἀκούειν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, τότε συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀπελεύσονται οἱ μὲν ἁμαρτωλοὶ εἰς κόλασιν αἰώνιον, εἰ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον».

αψς'. «Ἄλλοτε δὲ ἀποφαινόμενοι ὅτι ἔσται, ὅτε καὶ αὐτὴ ἡ γῆ ὑπὸ πυρὸς κομήτου κατακαήσεται καὶ εἰς τὸ μηδὲν γενήσεται, ὡς ἤκουσα πολλῶν ψευδοῦτατροφιλοσόφων, καὶ εἶδον ἐν τύποις καὶ ψευδοπρόρησίν τινος Γοβδελαῖ σχολάρχου τοῦ Γιασίου ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Καλλιόπης».

αωπ'. «Ἐλέγχονται δὲ πρὸς τούτοις ἀνοίας μεγίστης καὶ ἀσεβείας πάντες οἱ Παπιστικῆς καὶ Λουθηροκαλβινικῆς Εὐρώπης φιλόσοφοι καὶ πάντες οἱ ἐξ ἡμῶν εἰς αὐτὴν ἐλθόντες καὶ μαθητεύσαντες τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ φαινόμενα σημεῖα μὴ γίνεσθαι θεῖω προστάγματι δι' ἁγίων Ἀγγέλων, ἀλλ' ἤτοι αὐτομάτως ἢ φυσικῶς φαίνεσθαι ἀποφαινόμενοι καὶ τοὺς πιστεύοντας ἐκεῖνας ἐποτημένα ἀνθρωπάκια ἀποκαλοῦντες τὰ ὄντως ἀνελεύθερα ἀνδράποδα καὶ καθάρματα».

αωπ'. «Ἡ δὲ τοῦ Πάπα δυτικῆ Ἐκκλησία, πρὸς τοῖς ἄλλοις καινοτομίαισιν, ἦρε καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἁγίου μύρου, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐνομοθέτησε σύελον ἐξ ὀζώδους στόματος, ᾧ μιάνουσιν οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ κοῦχι βαπτισθέντας, ἀλλὰ θαντισθέντας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἐστέρηνται ἄρα οἱ πτωχοὶ Παπισται καὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ παναγίου Πνεύματος (απα' καὶ αψβ'), ὡς μὴ σφραγιζόμενοι τῷ ἁγίῳ μύρῳ».

απιστ' «Ἀκούοντες γὰρ τινες τοῦ Χριστοῦ λέγοντος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Θεολόγου, ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν καὶ ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς καὶ πᾶς ὁ τρώγων ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ᾗθήθησαν, μᾶλλον δ' ἐπίστευσαν ἐσθίειν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς λογικῆς αὐτοῦ ψυχῆς καὶ ὅπερ σῶμα ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, μὴ ἀκούοντες ὁσημέραι λεγόντων τῶν ἱερέων ἐν τῇ μεταλήψει τῶν θείων δώρων «τοῦ δείπνου τοῦ μυστικοῦ σήμερον Υἱὲ Θεοῦ κοινωνόν με παρᾶλαβε», μὴδὲ μνημονεύοντες τῆς πλευρᾶς, ἧς οὐσης νεκρᾶς ἐρρευσεν υἰὼρ καὶ αἷμα, ἐξ ἧς ἀρῶμενοι μεταλαμβάνουσι, μήτε τοῦ ἀποστολικοῦ λόγου, ὃς φησιν, «ὁσάκις γὰρ ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο κίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ» ἀλλ' ὑπὸ ἀλόγου ζήλου καὶ ὑπ' ἀγνοίας κινούμενοι λέγουσιν, ἡμεῖς ἐσθίωμεν σῶμα Χριστοῦ ζῶν, ὡς ἔφη ὁ Κύριος, «ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν», κοῦχι ἄπνουν, τὸ ζῶν ἐκλαμβάνοντες ἀντὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς τοῦ Χριστοῦ, ὃ παρὰ τὴν θείαν Γραφὴν ὄν οὐκ ἐγκρίνεται παρ' αὐτῆ.... Οὐκοῦν οἱ λέγοντες τὸ πανάχραντον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ μεταλαμβανόμενον μετὰ λογικῆς ψυχῆς, ἐκλαμβάνοντες τὸ ζῶν καὶ τὴν ζωὴν ἀντὶ αὐτῆς, ἐμοὶ δοκεῖ κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν οὐκ ὀρθῶς καὶ εὐσεβῶς καὶ λογικῶς λέγουσιν».

(Συνεχίζεται)

ΑΙ ΕΥΧΑΙ ΤΟΥ ΟΡΘΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ*

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

β) Ἡ βάσις τῶν τε ᾠσματικῶν καὶ μὴ ἀκολουθιῶν κοινῇ

Βαθυτέρα ὅμως τοῦ ζητήματος ἔρευνα παρουσιάζει ἀναντιρρήτως, ὅτι κατὰ βάσιν οὐδεμία διαφορὰ οὐσιώδους χωρίζει τὸ τυπικὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Κων/πόλεως καὶ τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν κέντρων τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ τυπικοῦ. Καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνα προῆλθον ἐκ τῆς αὐτῆς βάσεως καὶ ἀρχῆς καὶ δὲν ἀποτελοῦσι παρὰ ἐξελίξεις καὶ μεταβολὰς ἐπενεχθείσας εἰς πρωταρχικόν τι καὶ κοινὸν εἰς ἀπάσας τὰς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἑλληνικὰς ὁρθοδόξους ἐκκλησίας τυπικόν (1).

Πράγματι ἡ πολύτιμος πληροφορία τὴν ὁποῖαν τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν χειρόγραφον τῆς Βοδληανῆς βιβλιοθήκης, τὸ ἀναγόμενον εἰς τὸν Θ' αἰῶνα, καὶ τῆς ὁποίας ἐμνημονεύσαμεν προηγουμένως ἐπιχύνει ἄπλετον φῶς ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἡμῶν. Κατ' αὐτὴν «ὁμοῦ πάντες οἱ ψαλμοὶ ρν, ἀντίφωνα ξ, καθίσματα κ, στίχοι δωπβ [4882], καθὼς ψάλλει ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλις· ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ εἰσὶ πάντες στίχοι βφμβ [2542] δόξαις οβ». Ἐκ τῆς πληροφορίας ταύτης βεβαιούμεθα, ὅτι τὸ ψαλτήριον παλαιόθεν διηρημένον εἰς καθίσματα καὶ στάσεις, ἀπετέλει τὸ κύριον βιβλίον τῶν ἀκολουθιῶν ἐν τε Ἱεροσολύμοις καὶ ἐν Κων/πόλει. Ἡ παρέκκλισις ἀπὸ τῆς βάσεως ταύτης ἐσημειώθη διὰ τῆς συντομεύσεως ἣτις ἐγένετο, ὅτε ἡ ἐκτέλεσις ἐγένετο τεχνικώτερα διὰ τῆς ἐπὶ τὸ συνθετώτερον ἐξελίξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ψαλλομένων στίχων περιεστάλη σχεδὸν εἰς τὸ ἡμισυ, καθ' ὃν χρόνον ἐν Ἱεροσολύμοις ἐψάλλοντο πάντες οἱ ψαλμικοὶ στίχοι ἄνευ περικοπῆς τινος. Τοῦ πρώτου δὲ τούτου βήματος γενομένου ἐν ταῖς μὴ ἀμέσως ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξαρτωμέναις ἐκκλησίαις, τὰ κατ' ἐκλογὴν ἢ καὶ ἔραρισμὸν ἀντίφωνα τὰ συστέλλοντα ὀλόκληρον μὲν ψαλμὸν εἰς τέσσαρας ἢ πέντε κατ' ἐκλογὴν στίχους, συγχωνεύοντα δὲ ὀλόκληρον στάσιν ἢ καὶ ὀλόκληρον καθίσμα εἰς ἓνα ψαλμὸν, ἐπληθύνθησαν. Οὕτω, ἐὰν ἡ εἰς τὸν Θ' αἰῶνα ἀναγομένη ὡς ἄνω πληροφορία παρουσιάζει τοὺς ἐκ τοῦ ψαλτήρος ψαλλομένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Κων/πόλεως στίχους εἰς δισχιλίους

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 189.

1. Τοῦτο ὁρθῶς ὑπόπτεισε καὶ ὁ Εὐάγγ. Ἀντωνιάδης ἐν τῇ μνημονευθεισῇ περὶ ᾠσματικῶν ἀκολουθιῶν μελέτῃ του (Ἴδε ἀνατύπου σελ. 79 καὶ ἐξῆς) συναγαγὼν τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῆς συγκρίσεως τῶν κοινῶν στοιχείων τῶν ἐν ταῖς ἀκολουθίαις ταύταις καὶ τῶν ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν παρατηρουμένων.

καὶ πεντακοσίους περίπου, οὐδὲν τὸ παράδοξον εἶναι κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐσημειώθησαν καὶ νέαι περικοπαὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ψαλλομένων στίχων.

γ) Τὸ ἐν τῇ στιχολογίᾳ τοῦ ψαλτῆρος κρατήσαν καθεστῶς.

Ἄλλὰ κατὰ ποίαν σειρὰν ἐψάλλοντο οἱ ψαλμοὶ οὗτοι; Ἡ μέχρι τοῦδε κατὰ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν πάντοτε τυπικὸν κρατοῦσα ἀνέκαθεν τάξις, καθ' ἣν κατὰ τὰς συνήθειας περιόδους τοῦ ἔτους τὸ ψαλτήριον ὀλόκληρον μετὰ τῶν ἐννέα ᾠδῶν δεῖον νὰ διανύεται ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος — ἐν τῇ Μ. Τεσσαρακοστῇ μόνον ὀριζομένου νὰ διανύεται δις τῆς ἐβδομάδος — Ἰσχυρῶς γενικῶς καὶ τότε καὶ ὑπέκειτο ἀπαρασάλευτος βᾶσις καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς τάξεσι τῶν ἁσματικῶν ἀκολουθιῶν (1). Ἄλλ' ἐν ταῖς ἁσματικαῖς ἀκολουθίαις ἢ μουσικῇ ἐκτέλεσις τριῶν καθισμάτων ὀλοκλήρων καθ' ἑκάστην μετὰ τῶν ἐφυμνίων τῶν προσιδιαζόντων εἰς ἕκαστον ψαλμὸν, καθίστατο ἀνέφικτος. Ὅταν μάλιστα εἰσήχθησαν βαθμηδὸν τὰ ἀργὰ μέλη ἐν τῇ μουσικῇ, τὸ μέτρον τῆς περικοπῆς τῶν στίχων τῶν ψαλμῶν καὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν κυριωτέρων ψαλμῶν ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος ἀντιστοιχούντων καθισμάτων, ἐφ' ὅσον ἄλλως εἶχε πρὸ πολλοῦ εἰσαχθῆ, ἐπόμενονον ἦτο νὰ ἐπεκταθῆ καὶ κρατήσῃ εἰς εὐρύτεραν ἀκτίνα.

Ἄλλ' ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ ὑμολογία διὰ τῶν λαμπρῶν ἐκπροσώπων αὐτῆς Ἀνδρέου Κρήτης, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Κοσμά τοῦ Μαΐουμᾶ πάντων ἱεροσολυμιτῶν, ἐφθασεν εἰς σπανίαν ἀνθησιν, ἐσημειώθη ἐπιμήκυνσις τῆς ἀκολουθίας, εἰς τὰς ἀκολουθίας προστετέθησαν καὶ πᾶσαι μὲν αἱ ᾠδαὶ κατὰ τὸν ὄρθρον μετὰ τῶν ἐπισυναπτομένων εἰς αὐτὰς τροπαρίων, ἐπισυνήφθησαν δὲ τὰ στιχηρὰ ἐν τῷ ἑσπερινῷ, ἐστιχολογοῦντο δὲ συγχρόνως πάντα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτῆρος ἀνελλιπῶς, καθὼς

1. Κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ Τυπικοῦ τοῦ ἁγίου Σάββα ἡ στιχολογία τοῦ ψαλτῆρος γίνεται ὡς ἐξῆς: «Ἀπὸ τὴν κ' τοῦ Σ)βρίου μηνὸς καθ' ἑκάστην στιχολογοῦμεν καθίσματα Γ'. Ἐν δὲ τῷ ἑσπερινῷ τὰ Πρὸς Κύριον. Προστιθέμεν δὲ καὶ τὸν πολυέλεον εἰς τὴν ἀγρυπνίαν. Ἀπὸ δὲ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως μέχρι τῆς ΙΔ' τοῦ μηνὸς: Ἰανουαρι... εἰς μὲν τὸν ὄρθρον καθίσμ. Β' εἰς δὲ τὸν ἑσπερινὸν ἕτερον, ὡς πληροῦσθαι ἐν ἑκάστη ἐβδομάδι τὸ ψαλτήριον. Ἀπὸ δὲ τῆς ιε' Ἰανουαρι. μηνὸς προστιθέμεν εἰς τὸν Ὄρθρον τὸ κάθισμα, εἰς δὲ τὸ λυχνικὸν τὰ Πρὸς Κύριον μέχρι τοῦ σαββάτου τῆς ἀποκρέου. Τὰς δὲ β' ἐβδομάδας τῆς τε ἀποκρέου καὶ τῆς Τυρινῆς στιχολογοῦντες εἰς τὸν Ὄρθρον καθίσματα β', εἰς δὲ τὸν ἑσπερινὸν τὸ ἕτερον διὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν τῶν ἀδελφῶν. Τὰς δὲ ἐξ ἐβδομάδας τῆς ἁγίας μ' δις πληροῦμεν τὸ ψαλτήριον ἑκάστην ἐβδομάδα. Τῇ δὲ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ ἐβδομάδι πληροῦμεν αὐτὸ ἅπαξ ἦτοι τῇ μεγάλῃ δ' καὶ σχολάζει ἀπὸ τῆς μεγάλης ε' μέχρι τοῦ σαββάτου τοῦ ἀντίπασχα. Κατὰ δὲ τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Θωμᾶ ἦγον τῇ νέᾳ Κυριακῇ ἀρχόμεθα πάλιν στιχολογεῖν τὸ ψαλτήριον καθ' ἑκάστην Κυριακὴν καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, εἰς μὲν τὸν ὄρθρον καθίσματα Β', εἰς δὲ τὸν ἑσπερινὸν ἐν μέχρι τῇ κ' Σεπτεμ. ὡς δεδήλωται».

καὶ οἱ λοιποὶ καθιερωμένοι ἐν ταῖς ἀκολουθίαις ψαλμοί. Ὡς πρὸς τὴν ἁσματικὴν ἀκολουθίαν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐξελίχθη αὕτη ἐπὶ τὸ ἐμμελέστερον, σημειωθειῶν καὶ νέων συντηρήσεων καὶ διατηρηθέντων τῶν παλαιότερων ἐφρυμνίων καὶ συντόμων τροπαρίων, δύσκολον ὅμως εἶναι νὰ βεβαιώσωμεν, ὅτι παρέμεινε ξένη ὅλως πρὸς τὴν ποιητικὴν ἀνθησιν, τοσοῦτω μᾶλλον ὅσῳ οὐ μόνον οἱ Ἱεροσολυμίται ποιηταί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Κων)πόλει Στουδίται ἠμιλλῶντο πρὸς ἐμπλουτισμὸν τῆς ἐκκλησι. ποιήσεως. Τὰ ἀντίφωνα ἄλλως τε τῆς Μ. Παρασκευῆς καὶ τὰ τῶν Ὁρῶν τῆς αὐτῆς ἡμέρας τροπάρια παρουσιάζονται παλαιότατα, καθὼς καὶ τὰ κοντάκια, οἷα τοῦ Ἀκαθίστου, τῶν Χριστουγέννων, τῶν Παθῶν κ.λ.π. φαίνονται εἰσαχθέντα πρωίμως καὶ ἐν ταῖς κοσμικαῖς ἀκολουθίαις. Αἱ συντηρήσεις ὅμως ἤδη καὶ αἱ κατ' ἐραρισμὸν συγχανεύσεις ὀλοκλήρων ψαλμικῶν καθισμάτων ἐγένοντο κατ' ἀνάγκην εἰς εὐρύτεραν ἀκτῖνα, ἐντεῦθεν δὲ ἐσηματίσθησαν νέαι μορφαὶ ἀκολουθιῶν κατὰ τοῦτο καὶ μόνον διαφέρουσαι τῶν τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ τυπικοῦ, ὅτι οἱ ψαλλόμενοι ἐκ τῶν τοῦ Δαβὶδ ψαλτῆρος ἐμμελέστατα στίχοι ἦσαν πολὺ ὀλιγώτεροι, καθ' ὃν χρόνον ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστιχολογοῦντο ἀκέραιοι καὶ ἄνευ περικοπῶν οἱ ψαλμοί. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὰς συντηρήσεις ταύτας καὶ τοὺς ἐραρισμούς, ἐξ ὧν προῆλθον τὰ μικρὰ λεγόμενα ἀντίφωνα, υἰοθέτησαν καὶ οἱ Στουδίται, ἐξ οὗ καὶ τὸ οὕτω προελθὸν τυπικὸν ὠνομάσθη τυπικὸν τῶν Στουδιτῶν (1), τοῦτο δὲ καθιστᾷ πιθανώτατον ὅτι καὶ αἱ τοῦ τυπικοῦ τούτου ἀκολουθίαι δὲν παρέμειναν ξένην πρὸς τὴν ποιητικὴν ἀνθησιν, ἀφοῦ, ὡς εἶπομεν, οἱ Στουδίται καὶ Κοντάκια καὶ Τριῶδια καὶ Κανόνας οὐκ ὀλίγους συνέθεσαν.

Βεβαίως αἱ ἀκολουθίαι αὗται, ἵνα ἐκτελεσθῶσι μουσικῶς, ἀπήτουν, ἐν τοῖς καθεδρικοῖς μάλιστα ναοῖς τῶν πρωτευουσῶν, χοροὺς ψαλτῶν, ἢ συντήρησις τῶν ὁποίων ἀπήτει μεγάλας δαπάνας. Ἐντεῦθεν ὅταν τὸ Βυζαντινὸν Κράτος ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Σταυροφόρων καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως, ἐφάνη πρὸς στιγμὴν διαλυόμενον καὶ ὑπὸ τῆς πτωχείας κατακαλυπτόμενον, αἱ ἁσματικαὶ αὗται ἀκολουθίαι παρεμερίσθησαν, παραχωρήσασαι τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν τυπικόν, ἐξ οὗ καὶ κατὰ μέγα μέρος προῆλθον. Τὰ μουσικὰ ἐν ταῦτοις χειρόγραφα παρέμειναν καὶ ἐξ αὐτῶν φαίνεται καὶ οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπανέφερον ταύτας, ὁ δὲ Θεσσαλονίκης Συμεὼν διὰ τοῦ κύρους αὐτοῦ καθιερώσας καὶ πάλιν ταύτας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ «συνήρμωσεν εἰς αὐτὰς καὶ τὰ τῶν κανόνων 2», καὶ τῶν λοιπῶν τροπαρίων, ἅτινα κατὰ φυσικὸν λόγον δὲν συμπεριλαμβάνοντο εἰς τὰ μουσικὰ ταῦτα χειρόγραφα. Ἐκ μουσικῶν χειρογράφων

1. Ὁρα Δημητρεῖβσκη Εὐχολόγια τόμ. III σελ. 637 καὶ Εἰσαγγ. Ἀντωνιάδου ἐνθ' ἄνωτ. σ. 6 καὶ ἐξῆς.

2. Συμεὼν Θεσσαλ. ἐνθ' ἄνωτ. κεφ. TB, TG, Migne 155, 556.

τόσον ὁ Ἀλέξανδρος Λαυριώτης, ὅσον καὶ ὁ Καισαρείας Ἀμβρόσιος (1) συνήγαγον τὸ διάγραμμα τῶν ἄς ἐδημοσίευσαν ἁσματικῶν ἀκολουθιῶν, τοιαῦτα δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης εἶχομεν ὑπ' ὄψει καὶ ἡμεῖς.

**δ) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2061 μουσικὸν χειρόγραφον
τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης**

Ὅτι δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ ἐν ταῖς ἁσματικαῖς ἀκολουθίαις σειρᾶν, καθ' ἣν καὶ ἐν τῷ Ἱεροσολυμιτικῷ τυπικῷ, χωροῦσι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκάστας τῆς ἐβδομάδος τὰ διάφορα ἐκ τῶν καθισμάτων τοῦ ψαλτηρίου ἀντίφωνα, ἀποδεικνύεται ἐκ μουσικοῦ τινος χειρογράφου τοῦ ΙΕ αἰῶνος, (Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ὑπ' ἀριθ. 2061), εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ ἔχει τονισθῆ διὰ δύο ἐβδομάδας ἐναλλασσομένης εἰς τρόπον ὥστε κατὰ 15θήμερον νὰ γίνεται ἡ ἐπάνοδος εἰς τὰ αὐτὰ ἐκ τῶν ψαλμῶν ἀντίφωνα. Ἡ βᾶσις τοῦ νὰ διανύεται τὸ ὄλον ψαλτήριον μετὰ τῶν ἐννέα ᾠδῶν ἐντὸς μιᾶς ἐβδομάδος διαφαίνεται σαφῶς καὶ ἀπαρασαλεύτως ὑποκειμένη εἰς τὰς ἀκολουθίας πασῶν τῶν ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος. Ἐπειδὴ ὁμως, ὡς ἤδη εἶπομεν, καθίστατο ἀδύνατον ἐν ἐκάστη ἡμέρᾳ νὰ ψάλλωνται πάντες οἱ ψαλμοὶ τῶν δύο μὲν καθισμάτων ἐν τῷ ὄρθρῳ, τοῦ ἐνὸς δὲ καθίσματος ἐν τῷ ἑσπερινῷ, διὰ τοῦτο ἐγένετο ἐπιλογή ἐκ τῶν εἰς τὰς ἡμέρας ἐκάστας ἀντιστοιχοῦντων καθισμάτων τῶν κυριωτέρων ψαλμῶν. Κατὰ τὰ μέλη τὰ καταγεγραμμένα ἐν τῷ μουσικῷ τούτῳ χειρογράφῳ φαίνονται, ὅτι ἐψάλλοντο ἀργῶς τὸ λεγόμενον ὑπόψαλμα ἢ ὑποψαλμὸς καὶ ὁ πρῶτος στίχος τοῦ ψαλμοῦ, Τὸ Δόξα καὶ νῦν μετὰ τοῦ αὐτοῦ στίχου ἐπαναλαμβανόμενου. Ταῦτα φαίνεται ἐψάλλοντο ἐμμελέστερον τῶν λοιπῶν στίχων, ἐξ οὗ καὶ μόνων τούτων τὰ μέλη καταγράφονται.

Ἐπὶ πλέον ἐτέρα βᾶσις ὑποκειμένη εἰς τὰς ἀκολουθίας ταύτας εἶνε ὅτι ἀπαραιτήτως ὁ μὲν ὄρθρος ἄρχεται πάντοτε διὰ τοῦ ψαλμοῦ Κύριε τί ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με, πρῶτου ἐν τῷ ἑξαψάλμῳ, περιλαμβάνεται δὲ πάντοτε ἐν αὐτῷ ἡ ὀγδόη ᾠδή, ὁ πεντηκοστὸς ψαλμὸς καὶ οἱ αἴνοι, ὁ δὲ ἑσπερινὸς ἄρχεται πάντοτε ἐκ τοῦ ψαλμοῦ Κλῖνον Κύριε τὸ οὖς σου τρίτου ἐκ τῶν ψαλμῶν τῆς ἐνάτης, περιλαμβάνεται δ' ἐν αὐτῷ τὸ Κύριε ἐκέκραξα.

Οὕτω κατὰ τὸν κώδικα τοῦτον ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐβδομάδι ἐψάλλοντο: Τῇ Δευτέρᾳ ἐν μὲν τῷ Ὁρθρῳ οἱ ψαλμοὶ 17, 18, 21, 22, 24, 26, 28 ἐκ τῶν καθισμάτων Γ' καὶ Δ'.

Ἐν δὲ τῷ ἑσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 28, 30, 31, 33, 36, 34, 37 ἐκ τῶν καθισμάτων Δ'. Ε'. ΣΤ'.

Τῇ Τρίτῃ ἐν μὲν τῷ Ὁρθρῳ οἱ ψαλμοὶ 37, 39, 40, 41, 44, 46, 48 ἐκ τῶν καθισμάτων ΣΤ'. καὶ Ζ'.

1. Τὸ χειρόγραφον, ὅπερ οὗτος εἶχεν ὑπ' ὄψιν ἐκ Τυπογρ. παροράματος γράφεται Μυστικόν, ἀντὶ Μουσικόν.

Ἐν δὲ τῷ ἔσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 48, 51, 54, 55, 57, 59, 63 ἐκ τῶν καθισμάτων Ζ'. καὶ Η'.

Τῆ Τετάρτῃ ἐν μὲν τῷ Ὁρθρῷ οἱ ψαλμοὶ 63, 65, 67, 68, 70, 71, 73 ἐκ τῶν καθισμάτων Η'. Θ'. Ι'.

Ἐν δὲ τῷ ἔσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 73, 75, 77, 78, 80, 82, 84 ἐκ τῶν καθισμάτων Ι'. καὶ ΙΑ'.

Τῆ Πέμπτῃ ἐν τῷ Ὁρθρῷ οἱ ψαλμοὶ 84, 86, 88, 89, 91, 95 ἐκ τῶν καθισμάτων ΙΑ'.—ΙΓ'.

Ἐν τῷ ἔσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 95, 101, 102, 104, 106 ἐκ τῶν καθισμάτων ΙΓ'.—ΙΕ'.

Τῆ Παρασκευῇ ἐν τῷ Ὁρθρῷ οἱ ψαλμοὶ 106, 107, 109, 117, 119, 125 ἐκ τῶν καθισμάτων ΙΕ', ΙΣΤ', ΙΗ'.

Ἐν τῷ ἔσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 125, 131, 134, 137, 138, 141, 143, 145, 32 ἐκ τῶν καθισμάτων ΙΗ'—Κ' καὶ Δ'.

Τῷ Σαββάτῳ ἐν τῷ Ὁρθρῷ ὁ ψαλμὸς 32 καὶ αἱ ᾠδαὶ Α', Β', Δ', Ε', Γ', Ζ', Η'.

Ἐν τῷ ἔσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 9, 7, 10, 14, 67 ἐκ τῶν καθισμάτων Α', Β', Θ'.

Τῆ Κυριακῇ ἐν τῷ Ὁρθρῷ ὁ Ἀμωμος κάθισμα ΙΖ'.

Ἐν τῷ ἔσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 4, 9, 7, 10, 14, 103 ἐκ τῶν καθισμάτων Α'. Β'. ΙΔ'.

Τῆ Δευτέρῃ ἐβδομάδι πρὸς ἐναλλαγὴν τῶν μελῶν οἱ αὐτοὶ ψαλμοί, οἱ ἀνωτέρω σημειωθέντες ψάλλονται κατὰ τὴν ἐπομένην σειρὰν.

Τῆ Δευτέρῃ ἐν τῷ Ὁρθρῷ οἱ ψαλμοὶ 28, 30, 31, 33, 36, 34, 37 ἐκ τῶν καθισμάτων Δ'.—ΣΤ'.

Ἐν τῷ ἔσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 37, 41, 43, 48 ἐκ τῶν καθισμάτων ΣΤ'—Ζ'.

Τῆ Τρίτῃ ἐν τῷ Ὁρθρῷ οἱ ψαλμοὶ 48, 51, 54, 55, 57, 59, 63 ἐκ τῶν καθισμάτων Ζ'-Η'.

Ἐν τῷ ἔσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 63, 65, 70, 71, 73 ἐκ τῶν καθισμάτων Η'-Ι'.

Τῆ Τετάρτῃ ἐν τῷ Ὁρθρῷ οἱ ψαλμοὶ 75, 77, 78, 80, 82, 84 ἐκ τῶν καθισμάτων Ι'-ΙΑ'.

Ἐν τῷ ἔσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 84, 86, 88, 89 (ἢ 90), 91, 97 ἐκ τῶν καθισμάτων ΙΑ'-ΙΓ'.

Τῆ Πέμπτῃ ἐν τῷ Ὁρθρῷ οἱ ψαλμοὶ 97, 101, 102, 103, 104, 105 ἐκ τῶν καθισμάτων ΙΓ'-ΙΕ'.

Ἐν τῷ ἔσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 106, 107, 109, 113, 117, 119, 125 ἐκ τῶν καθισμάτων ΙΕ', ΙΣ', ΙΗ'.

Τῆ Παρασκευῇ ἐν τῷ Ὁρθρῷ οἱ ψαλμοὶ 125, 131, 134, 136, 138 ἐκ τῶν καθισμάτων ΙΗ'-ΙΘ'.

Ἐν τῷ Ἑσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 141, 143, 145, 32 ἐκ τῶν καθισμάτων ΙΘ, Κ', Ε'.

Τῷ Σαββάτῳ ἐν τῷ Ὁρθρῳ ὁ ψαλμὸς 32 καὶ αἱ ᾠδαὶ Α', Β', Δ', Ε', Γ', Ζ', Η'.

Ἐν τῷ Ἑσπερινῷ οἱ ψαλμοὶ 4, 9, 7, 10, 14, 67 ἐκ τῶν καθισμάτων Α', Β', Θ'.

ε) Εἰκασίαι καὶ συμπεράσματα ἐκ τοῦ μουσικοῦ χειρογράφου.

Τὰ ἐφύμνια τὰ ἐν τοῖς ἀντιφώνοις τῶν ὁσματικῶν ἀκολουθιῶν ψαλλόμενα ὡς ἀκροστίχια τῶν στίχων τῶν ὡς ἀντιφώνων ψαλλομένων ψαλμῶν εἶνε γενικῶς αὐτὰ ταῦτα, τὰ ἐν τῷ παλαιῷ χειρογράφῳ ψαλτηρίῳ τοῦ θ' αἰῶνος τῆς συνοδικῆς βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας καὶ τῷ ὑπὸ τοῦ Pitra δημοσιευθέντι κανόνι, περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω. Διαφοραὶ τινὲς εἶναι ἀξιωματικαὶ ὡς παρέχουσαι βάσιν πρὸς ἐξαγωγήν εἰκασιῶν.

Ὁ ψαλμὸς Γ' ἀντὶ τοῦ ἐφύμνιου Κατόρθωσον φέρει ἐν τῷ μουσικῷ χειρογράφῳ ὡς ἐφύμνιον Δόξα σοι ὁ Θεός. Πιθανῶς διότι ὁ τρίτος ψαλμὸς εἶναι ὁ τελευταῖος τοῦ πρώτου ἀντιφώνου, μεθ' ἑκαστον δ' ἀντίφωνον ἐπακολουθεῖ μετὰ τὴν σύντομον δοξολογίαν (Δόξα Πατρί...) καὶ τὸ τριπλοῦν ἀλληλουῖα καὶ τὸ δόξα σοι ὁ Θεός, ὡς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ ἐκ τῆς σημερινῆς πράξεως.

Ἀναφέρεται μόνον ὡς Ὑπόψαλμος Τίνα φοβηθήσομαι Κύριε, χωρὶς οὐδὲν ἄλλο ἐκ τοῦ ΚΣ' ψαλμοῦ νὰ ἀναφέρεται ἐν τῷ χειρογράφῳ. Τοῦτο ὑποδηλοῖ, ὅτι ἐψάλλετο ἄλλοτε ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὄρθρου τῆς Δευτέρας καὶ ὁ ψαλμὸς οὗτος.

Εἰς τὸν ὄρθρον τῆς Τρίτης ἀπαντᾷ μόνον ὁ ὑπόψαλμος Καὶ προσέσχε μοι Εἰσάκουσόν μου Κύριε. Καὶ τὸ μὲν Καὶ προσέσχε μοι εἶνε ἐκ τοῦ ψαλμοῦ ΛΘ' ἔχοντος κατὰ τὸν κανόνα τοῦ Pitra ἐφύμνιον τὸ Ἀλληλουῖα, τὸ δὲ Εἰσάκουσόν μου Κύριε εἶνε τὸ ἐφύμνιον τοῦ ψαλμοῦ Μ', οὔτινος οὐδὲ λέξις ἀπαντᾷ ἐν τῷ μουσικῷ κώδικι. Ἐνδειξίς καὶ τοῦτο ὅτι ἐψάλλοντο ἄλλοτε κατὰ τὸν Ὁρθρὸν τῆς Τρίτης καὶ οἱ ψαλμοὶ ΛΘ', Μ'.

Εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς Τρίτης ὁ ΝΑ ψαλμὸς ὁ κατὰ τὸν κανόνα τοῦ Pitra ἔχων ἐφύμνιον Μνησθητί μου Κύριε (ὅπερ ἔχουσι καὶ οἱ ΝΒ καὶ ΝΓ ψαλμοὶ) ἐν τῷ μουσικῷ χειρογράφῳ ἔχει ἐφύμνιον τὸ ἀλληλουῖα, ὅπερ κατὰ τὸν κανόνα τοῦ Pitra εἶνε ἐφύμνιον τοῦ ΝΔ ψαλμοῦ. Ἐπῆλθε δηλαδὴ συγχώνευσις τῶν δύο ψαλμῶν, ἀπὸ τοῦ ΝΑ ψαλμοῦ τοῦ μουσικοῦ χειρογράφου μεταπηδῶντος εἰς τὸν ΝΕ.

Τῇ Παρασκευῇ τὸ ἑσπέρας πρὸ τοῦ ψαλμοῦ ῥη ἔχοντος κατὰ τὸν κανόνα τοῦ Pitra ὑπόψαλμον ἀλληλουῖα, ὑπάρχει ἐν τῷ μουσικῷ χειρογράφῳ τὸ ἐφύμνιον ἢ ὑπόψαλμα Ἰλάσθητί μοι Κύριε, ὅπερ κατὰ τὸν κανόνα τοῦ Pitra εἶνε ἐφύμνιον τῶν ψαλμῶν ριστ καὶ ρλζ. Δὲν ἀποτελεῖ τοῦτο ἔνδειξιν

ὅτι εἶτε καὶ ἀμφοτέροι, εἶτε εἷς ἐκ τῶν δύο τούτων ψαλμῶν ἐψάλλετο εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς Παρασκευῆς;

Εἰς τὴν μουσικὴν ἀκολουθίαν τῆς β' ἑβδομάδος ὑπάρχουσιν αἱ ἐξῆς διαφοραὶ ἐν τοῖς ἐφύμνιοις.

Εἰς τὸν Ὁρθρον τῆς Δευτέρας ἀπὸ τοῦ ΛΣΓ'. ψαλμοῦ ἐπιστρέφει εἰς τὸν ΛΔ'. ἔχει δὲ ὡς ἐφύμνιον οὐχὶ τὸ τοῦ ψαλμοῦ τούτου (Οἰκτείρησόν με Κύριε) ἀλλὰ τὸ τοῦ ΛΖ'. ψαλμοῦ Ἐπάκουσόν μου Κύριε, ὅστις καὶ ψάλλεται ἐν συνεχείᾳ. Τοῦτο ὑποδηλοῖ, ὅτι καὶ ὁ ΛΔ'. ψαλμὸς ἐψάλλετο ἐν τῷ ὄρθρῳ τῆς Δευτέρας.

Εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς Τετάρτης ἐν τῷ μουσικῷ χειρογράφῳ μεταξὺ δύο ἐκφωνήσεων ὑπάρχει τὸ μέλος Τὰ ἔλέη σου, Κύριε, εἰς τὸν αἰῶνα ἄσομαι, ἀλληλούϊα καὶ ἐν συνεχείᾳ Ἐνέγκατε φύλαξόν με Κύριε. Τὸ φύλαξόν με Κύριε κατὰ τὸ χειρόγραφον τοῦ Ρίτρα εἶνε ἐφύμνιον τῶν ΠΘ καὶ Ξ ψαλμῶν. Εἰς ἐκ τῶν ψαλμῶν τούτων λοιπὸν ἢ καὶ ἀμφοτέροι ἐψάλλοντο εἰς χρόνους προτέρους τοῦ μουσικοῦ χειρογράφου εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς Τετάρτης.

Εἰς τὸν Ὁρθρον τῆς Πέμπτης μεταξὺ δύο ἐκφωνήσεων ἐν τῷ μουσικῷ χειρογράφῳ ὑπάρχουσι τὰ μέλη: Ἀμήν. Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον ἀλληλούϊα [ψαλμὸς ρβ]. Δόξα καὶ νῦν Περισιή. Ὑπόψαλμος Οἰκτείρησόν με Κύριε [ἐφύμνιον τοῦ ργ ψαλμοῦ] Ἐκφώνησις. Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ καὶ ἐπικαλεῖσθε τὸ ὄνομα αὐτοῦ [ψαλμὸς ρδ]. Προφανῶς ἔχομεν ἐν ταῦθα συγχώνευσιν τῶν ρβ, ργ, ρδ ψαλμῶν, οἵτινες ἐψάλλοντο ἄλλοτε δόκληροι εἰς τὸν Ὁρθρον τῆς Πέμπτης.

Εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς Πέμπτης ὡς προτελευταῖον (ἀντίφωνον) σημειοῦται ἐν τῷ μουσικῷ χειρογράφῳ μεταξὺ δύο ἐκφωνήσεων. «Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ὅτι ἀγαθὸς Ἀλληλούϊα [ψαλμ. ριζ]. Καὶ εἰσήκουσέ μου ἔλεησόν με Κύριε [ψαλμ. ριθ]. Τελευταῖον τὴν Οἰκουμένην ἀλληλούϊα Ἐκφών. Ἐν τῷ Ἐπιστρέψαι τὴν αἰχμαλωσίαν Σιὼν [ψαλμ. ρκε]». Προδήλως καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ψαλμοὶ ἐψάλλοντο εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς Πέμπτης.

Εἰς τὸν ὄρθρον τῆς Παρασκευῆς μεταξὺ δύο ἐκφωνήσεων ἐν τῷ μουσικῷ χειρογράφῳ σημειοῦνται τὰ μέλη: «Ἐκφώνησις Αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου, αἰνεῖτε δοῦλοι Κυρίου, ἀλληλούϊα [ψαλμ. ρλδ] Ὑπόψαλμος Βαβυλῶνος ἰάσθητί μοι Κύριε [ψ. ρλστ] εἰσοδικὸν Ἐκφών. Κύριε ἔδοξίμασάς με [ψαλμ. ρλη]». Ὁ ὑπόψαλμος τοῦ ρλστ ψαλμοῦ προηγείται καὶ ἐνῶ θὰ ἀνέμενέ τις τὸν ρλστ ψαλμόν, ἀντ' αὐτοῦ ἐπακολουθεῖ ὁ ρλη.

Εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς Παρασκευῆς ψάλλεται κατὰ τὸ μουσικὸν χειρόγραφον «...Ὑπόψαλμος Πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, ἔλεησόν με Κύριε [ἴσως ὁ ρμα ψαλμὸς, ὅστις ὅμως ἔχει ἐφύμνιον τὸ Ἐπάκουσόν μου Κύριε]. Τὴν οἰκουμένην Ἀλληλούϊα Ἐκφώνησις Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς μου ἀλληλούϊα [ψαλμὸς ρμγ]». Ἀμφοτέροι λοιπὸν οἱ ψαλμοὶ οὗτοι ἐψάλλοντο ἐν τῷ ἑσπερινῷ τῆς Παρασκευῆς.

Εἰς τὸν ἑσπερινὸν τοῦ Σαββάτου ἐν τῷ μουσικῷ χειρογράφῳ: «...Ὑπό-

ψαλμος τῆς δικαιοσύνης μου Οικτεῖρησόν με Κύριε [Ἐφύμνιον καὶ ψαλμὸς Δ΄.] Τὴν οἰκουμένην. Ἀλληλούϊα Ἐκφώνησις Ἐξομολ. σοι ἄλληλουϊα [ψαλμὸς θ]. Ἐπόψαλμος Ἦλπισα σῶσον ἡμᾶς Κύριε [Ἐφύμνιον καὶ ψαλμὸς Ζ]». Ἀπὸ τοῦ ἐνάτου ψαλμοῦ ἐπιστρέφει εἰς τὸν Ζον. Συγχώνευσις ψαλμῶν.

Εἶναι λοιπὸν προφανεῖς οἱ ἕρατισμοὶ καὶ αἱ συγχωνεύσεις, ἀλλὰ καὶ ἀδιαμφισβήτητος ἡ βάσις ἢ ὑποκειμένη εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁσματικοῦ ὄρθρου, βάσις ἐνσωματώσασα πλήρως τὴν ἀρχήν, τὴν καὶ σήμερον κρατοῦσαν καὶ παλαιότεν ὑπὸ τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ Τυπικοῦ καθορισθεῖσαν τοῦ νὰ ἐξαντλεῖται ἐν ταῖς ἀκολουθίαις μιᾶς ἐκάστης ἑβδομάδος τὸ ψαλτήριον ὁλόκληρον μετὰ τῶν ᾠδῶν, ἀπὸ τοῦ πρώτου ψαλμοῦ μέχρι τοῦ 151 καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ᾠδῆς μέχρι τῆς ἐνάτης. Καὶ ὁ ἁσματικὸς λοιπὸν ἔσπερινὸς δὲν εἶνε ξένος, ἀλλὰ συνδέεται ἀμέσως πρὸς τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν Τυπικόν.

στ) Σχεδιάγραμμα τοῦ ἁσματικοῦ ἔσπερινοῦ

Ἐπὶ τῇ βάσει ἤδη τῶν ὑπὸ Συμεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης παρεχομένων πληροφοριῶν⁽¹⁾ καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου δημοσιευθεῖσης ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 165 Θεσ. Λ. Μουσικοῦ τεύχους τῆς Ἰ. μονῆς Λαύρας ἀκολουθίας⁽²⁾ ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Δημητριάδου δημοσιευθέντα κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 1877 χειρόγραφον τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης (ΙΓ'. αἰῶ.) ἁσματικὸν ἔσπερινὸν τῆς Πεντηκοστῆς⁽³⁾ συμπληρωμένων πάντων τούτων καὶ διὰ τοῦ μνημονευθέντος ὑπ' ἀριθ. 2061 μουσικοῦ κώδικος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης πειρώμεθα νὰ ἀνασυνθέσωμεν τὰ σχεδιαγράμματα τῶν ἁσματικῶν ἀκολουθιῶν τοῦ ἔσπερινοῦ καὶ τοῦ ὄρθρου.

ΣΘ Ἐν τῷ Ἐσπερινῷ πρότερον μὲν ἦν ἔθος θυμιάματος πρὸ τῆς ἀκολουθίας πληροῦν τὸν Ναὸν τοὺς ὑπηρέτας, νῦν δὲ τοῦτο οὐ γίνεται.

Ἐν τῷ ἁσματικῷ ἔσπερινῷ τοίνυν στὰς ὁ ἱερεὺς πρὸ τῆς ἁγίας Τραπέζης εὐλογεῖ τὸν ἐν Τριᾷδι Θεὸν οὐ λέγων Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῇ ἱερᾷ Λειτουργίᾳ:

Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πάντοτε.

Καὶ εὐθὺς τὰ εἰρηνικά: Καὶ τὸ ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον.

Οἱ ψάλται εὐθύς:

Καὶ ἐπάκουσόν μου δόξα σοι ὁ Θεός.

Προλέγουσι γάρ τι στίχου μέρος αἶε τοῦ ἐπιφερομένου ψαλμοῦ ἢ μετὰ

1. Ἐνθα ἄνωτ. Migne 624 καὶ ἐξῆς. Σημειοῦμεν αὐτὸν ἐν τοῖς ἐξῆς διὰ τοῦ ΣΘ.

2. Ἐκκλησιαστ. Ἀλήθεια ἔτος ΙΕ'. (1895) ἀριθ. 21 (σελ. 164). Σημειοῦμεν αὐτὸν ἐν τοῖς ἐξῆς διὰ τοῦ λ.

3. Εὐχολόγια τόμ. Α' σελ. 889. Σημειοῦμεν αὐτὸν ἐν τοῖς ἐξῆς διὰ τοῦ Δ.

τοῦ ἀλληλουΐα, ἢ τοῦ Δόξα σοι ὁ Θεὸς ἢ τινος ὑποψάλματος προοιμιαζόμενοι. Ὑπόψαλμα δὲ λέγεται διὰ τὸ μετὰ τοῦ ψαλμοῦ κατὰ στίχον ἄδουσθαι καὶ πρῶτον μὲν τὸν στίχον, ἔπειτα δὲ τοῦτο λέγεσθαι.

Εἶτα φησὶν ὁ ἱερεὺς τῆς Παναγίας ἀχράντου Καὶ ἐκφώνησις.

Ἐν ταῖς ἑσπερινοῖς οὖν ἅπασι τὸ Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὖς σου ψάλλεται καὶ πᾶς ὁ ψαλμὸς οὗτος κατὰ στίχον λέγεται ἕξ ἑκατέρου χοροῦ. Καὶ τὸ δόξα σοι ὁ Θεὸς ἐν ἑκάστῳ στίχῳ.

λ Ἀκολουθία τοῦ ἡσυχαστικοῦ ἑσπερινοῦ ψαλλομένου εἰς ἐπισήμους ἑορτάς, εἰς ἑορτάς τῆς Θεοτόκου, εἰς τὸν Περόδρομον, εἰς Ἀποστόλους, εἰς Μάρτυρας, εἰς Ἱεράρχας, εἰς Ὅσιους.

Μετὰ τὸ ποιῆσαι τὸν ἱερέα Εὐλογητόν, Προοιμιακὸν οὐ λέγομεν ἄλλ' εὐθύς ὁ διάκονος τὴν μεγάλην συναπτὴν ἕως τοῦ ἀντιλαβοῦ. Εἶτα ὁ δομέστικος εἰς ἤχ. πλ. α' Καὶ ἐπάκουσόν μου δόξα σοι ὁ Θεός. Εἶτα ὁ διάκονος τῆς Παναγίας ἀχράντου καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα. Εἶτα ὁ Δομέστικος πάλιν Ἀμήν. Κλῖνον Κύριε τὸ οὖς σου καὶ ἐπάκουσόν μου, δόξα σοι ὁ Θεός. Ὁ ἕτερος χορὸς τὸν ἕτερον στίχον εἰς τὸ αὐτὸ μέλος Ὅτι πτωχὸς καὶ πένης εἰμὶ ἐγώ, δόξα σοι ὁ Θεός. Ψάλλονται οὖν οἱ στίχοι ὅλοι τοῦ ψαλμοῦ εἰς τὸ αὐτὸ μέλος μετὰ τοῦ δόξα σοι ὁ Θεός.

Φύλαξον τὴν ψυχὴν μου ὅτι δσιός [εἰμι.

Σῶσον τὸν δούλον σου ὁ Θεός μου. Εὐφρανον τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου [σου.

Ἐνώτισαι Κύριε τὴν προσευχήν μου. Οὐκ ἔστιν ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς.

Πάντα τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας ἤξουσι. Καὶ δοξάσουσι τὸ ὄνομα ὅτι.

Ὅτι τὸ ἔλεός σου μέγα ἐπ' ἐμέ.

Καὶ σὺ ὁ Θεός μου οἰκτίρων καί...

Δ Εὐλογημένη ἡ βασιλεία, ὁ διάκονος τὴν μεγάλην συναπτὴν μέχρι τέλους καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ Ὅτι πρέπει σοι... Ὁ δομέστικος Νέανε στιχ. πλ. α' Καὶ ἐπάκουσόν μου Δόξα σοι ὁ Θεός. Ὁ διάκονος Ἐτι καὶ ἔτι. Ἀντιλαβοῦ, τῆς Παναγίας καὶ ὁ ἱερεὺς τὴν ἐκφώνησιν. Ὁ δομέστικος Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὖς σου, οἱ ψάλλεται τὸ οὖς σου. Καὶ ἐπάκουσόν μου δόξα σοι, ὁ Θεός. Καὶ εἶθ' οὕτως στιχολογοῦμεν τὸν ψαλμὸν ὅλον. Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὖς σου... Δόξα σοι ὁ Θεός. Φύλαξον τὴν ψυχὴν μου. Δόξα σοι ὁ Θεός. Ἐλέησόν με, Κύριε... Δόξα σοι ὁ Θεός. Εὐφρανον τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου... Δόξα σοι ὁ Θεός. Ὅτι σὺ, Κύριε, χρηστός. Δόξα σοι, ὁ Θεός. Ἐνώτισαι Κύριε τὴν προσευχήν... Δόξα σοι ὁ Θεός. Ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως... Δόξα σοι ὁ Θεός. Οὐκ ἔστιν ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς... Δόξα σοι ὁ Θεός. Ὁδήγησόν με Κύριε... Δόξα σοι ὁ Θεός. Εὐφρανθήτω ἡ καρδία μου τοῦ φοβεῖσθαι... Δόξα σοι ὁ Θεός. Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ... Δόξα σοι ὁ Θεός. Ὅτι τὸ ἔλεός σου μέγα ἐπ' ἐμέ... Δόξα σοι ὁ Θεός. Ὁ Θεὸς παράνομοι ἐπανάστησαν... Δόξα σοι ὁ Θεός. Καὶ σὺ, Κύριε ὁ Θεός μου οἰκτίρων... Δόξα σοι ὁ Θεός. Ἐπίβλεπον ἐπ' ἐμέ καὶ ἐλέησόν με.

ΣΘ Καθ' ἐσπέραν μὲν οὖν καὶ πρόφην ἐλέγετο τὸ ψαλτήριον, ὡς καὶ ἐν τῷ ὄρθρῳ δύο διηνεκῶς λέγουσι. Νῦν δὲ ἐν τῷ ῥηματικῷ ἐσπερινῷ δι' ἀσθέ-
νειαν καὶ ἀμέλειαν ἀντίφωνα ψαλτήρος οὐ λέγεται εἰ μὴ ἐν τῇ ἀγία καὶ
λ Δὸς τὸ κράτος σου τῷ παιδί σου καὶ

Ποίησον μετ' ἐμοῦ σημείον εἰς ἀγα-
[θόν.

“Οτι σὺ Κύριε ἐβοήθησάς με.
Δόξα πατρὶ δόξα σοι ὁ Θεός. Καὶ
νῦν Δόξα σοι ὁ Θεός.

Εἶτα ὁ Δομέστικος Δόξα σοι ὁ
Θεός (τρίς). Καὶ εὐθὺς ὁ διάκονος.

“Ἐτι καὶ ἔτι. Ἀντιλαβοῦ. Ὁ δε-
ξιὸς χορὸς ἤχ. πλ. α'. Τὴν οἰκουμέ-
νην ἀλληλούϊα. Ὁ διάκονος τῆς Πα-
ναγίας. Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως ὅτι σὸν
τὸ κράτος.

Καὶ εὐθὺς ὁ Δομέστικος α'. στιχ.
εἰς τὴν εορτὴν τῆς θεοτόκου, τῆς
θεοτόκου στίχοι β'. εἰς τὸν Προόδρο-
μον Δίκαιος ὡς φοίνιξ κτλ. γ'. εἰς
μάρτυρας ὁμοίως. δ'. εἰς Ἀποστό-
λους εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ε'. εἰς Ἱε-
ράρχας. Τὸ στόμα μου λαλήσει. Καὶ
οἱ ἱερεῖς σου, Κύριε. ς'. Εἰς ὁσίους
τίμιος ἐναντίον ὁ θάνατος. Δόξα πα-
τρὶ ἀλληλούϊα Καὶ νῦν ἀλληλούϊα.
Εἶτα ψάλλεται τὸ Ἐσπερινὴν θυσίαν
προσφερόμεν σοι ὁ Θεός, ἣν πρόσδε-
ξαι (διὰ τῆς θεοτόκου, διὰ τοῦ ἀπο-
στόλου, διὰ τοῦ ἀθλοφόρου) καὶ σῶ-
σον ἡμᾶς. Ὁ δεξιὸς χορὸς πλ. α'.
Κύριε ἐκέκραξα... ἐν τῷ κεκραγένοι
με πρὸς σὲ Ἐσπερινὴν θυσίαν...
πρόσδεξαι διὰ τοῦ ἀθλοφόρου σου
καὶ σῶσον ἡμᾶς

“Ο δεῦτερος χορὸς πλ. α'.

Κατευθυνθήτω... εἰσάκουσόν με
Κύριε

Ἐσπερινὴν θυσίαν...

Δ Δόξα σοι ὁ Θεός. “Οτι σὺ Κύριε
ἐβοήθησάς με... Δόξα σοι ὁ Θεός.
Δόξα πατρὶ... Δόξα σοι ὁ Θεός. Καὶ
νῦν... Δόξα σοι ὁ Θεός. Εἶτα ὁ δο-
μέστικος Δόξα σοι ὁ Θεός. Ὁ διά-
κονος “Ἐτι καὶ ἔτι. Καὶ εὐθὺς ὁ Δο-
μέστικος τὴν οἰκουμένην Ἀλληλούϊα.
Ὁ διάκονος Ἀντιλαβοῦ. Τῆς Πανα-
γίας Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνησιν. Εἶτα ὁ
δομέστικος ἀντίφωνον Οἱ οὐρανοὶ
διηγοῦνται. Καὶ οἱ ψάλλται πλ. β'.
Διηγοῦνται Δόξα σοι ὁ Θεός. Ἀλ-
ληλούϊα. Ποίησιν δὲ χειρῶν αὐ-
τοῦ... Ἀλληλούϊα. Οὐκ εἰσι λαλιαὶ
οὐδὲ λόγοι... Ἀλληλούϊα. Εἰς πᾶσαν
τὴν γῆν ἐξῆλθεν... Ἀλληλούϊα. Ἐν
τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα. Ἀλλη-
λούϊα. Καὶ λέγεται ὁ στίχος, ὅς οὐ
θέλει δοξάζει Δόξα Ἀλληλούϊα καὶ
νῦν. Ἀλληλούϊα. Καὶ εὐθὺς ἀρχεται
τὸ Κύριε ἐκέκραξα μετὰ τοῦ ἀκροτε-
λευτίου οὗ ἡ ἀρχὴ Ὁ τοῖς μαθηταῖς
ἐξαποστείλας τὸ ἅγιον σου Πνεῦμα
Ἀντιλαβοῦ μου Κύριε. Κύριε ἐκέ-
κραξα ἕως τὸ κεκραγένοι με πρὸς σὲ
Ὁ τοῖς μαθηταῖς. Κατευθυνθήτω
ἕως: θυσία ἐσπερινή. Θεοῦ, Κύριε,
φυλακὴν ἕως περὶ τὰ χεῖρά μου. Ὁ
τοῖς μαθηταῖς. Μὴ ἐκκλίνης τὴν καρ-
δίαν ἕως: ἐν ἁμαρτίαις. Ὁ τοῖς μα-
θηταῖς. Σὺν ἀνθρώποις ἐργαζομέ-
νοις. Ὁ τοῖς μαθηταῖς Παιδεύσει με
δίκαιος ἕως: τὴν κεφαλὴν μου. Ὁ
τοῖς μαθηταῖς. “Οτι ἔτι καὶ ἡ προσ-

μόνον τεσσαρακοστῇ καὶ παντὶ Σαββάτῳ ἑσπέρας ἐν μόνῃ τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ (Θεσσαλονίκης) ὅπου καὶ διὰ τὸ γογγύζειν τινὰς ραθυμοῦντας μόνον τὸ Μακάριος ἀνῆρ τὸν ἕνα ψαλμὸν μετὰ μέλους κατὰ τὸν ἦχον λέγειν διευτυψοσάμεν. Ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ Τεσσαρακοστῇ πάλιν λέγεσθαι κατὰ τὸ ἔθος τὰ ἔξ ἀντίφωνα [= δύο καθίσματα] ἢ τὸ ἐν καθίσμα μόνον.

Εἶτα [μετὰ τὸ Κλῖνον, Κύριε] Δόξα μέλπουσι καὶ ὁ χορὸς ὁ ἄλλος Καὶ νῦν μετὰ τοῦ Δόξα σοὶ ὁ Θεός.

Καὶ πάλιν ὁ ἱερεὺς μικρὰν συναπτὴν.

Ἔτι καὶ ἔτι καὶ τὸ ἀντιλαβοῦ.

Καὶ ὁ ψάλτης μετ' ᾠδῆς Τὴν οἰκουμένην Ἀλληλούϊα.

Ἐπεὶ γὰρ εἶπεν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν Θεὸν Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφυλάξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι, ἐπάγει ὁ ψάλτης ὅτι τὴν οἰκουμένην ὁ Θεὸς ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφυλάξον.

Κατὰ τὸν ἰπ' ἀριθ. 2061 μουσικὸν κώδικα τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης. (Ἑσπερινὸς τοῦ Σαββάτου τῆς Α' καὶ Β'. Ἑβδομάδος ἐν συνδυασμῷ).

Μετὰ τὸ Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὖς σου, Τὴν Οἰκουμένην Ἐκφώνησις Μακάριος ἀνῆρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν.

(Β' ἐβδ.) Ὑπόψαλμος Τῆς δικαιοσύνης μου. Οἰκτιρήσόν με, Κύριε (ἦτοι αἱ πρῶται λέξεις τοῦ Α' ψαλμοῦ).

Ὑπόψαλμος Τὴν Οἰκουμένην Ἐκφώνησις.

(Α' καὶ Β' ἐβδ.) Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ὄλῃ καρδίᾳ μου. Ἀλληλούϊα. [ψαλμὸς 9].

Δόξα καὶ νῦν Ἀλληλούϊα τρίς.

Ὑπόψαλμος Ἥλιπια σῶσόν με, σῶσον ἡμᾶς, Κύριε (ψαλμὸς 7).

Δόξα καὶ νῦν καὶ περισσῇ Σῶσον ἡμᾶς Κύριε, Σῶσον ἡμᾶς Κύριε.

Προτελευταῖον Τὴν οἰκουμένην ἀλληλούϊα Ἐκφώνησις.

Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποιθα, πῶς ἐρεῖτε τῇ ψυχῇ μου, ἀλληλούϊα. (ψαλμ. 10).

(Α' ἐβδ.) Ὑστερον δὲ κρατεῖ ἡ (;) στίχους καὶ ψάλλει τὸ αὐτὸ μέλος.

(Β' ἐβδ.) Δόξα καὶ νῦν καὶ διεγερμὸν.

(Α', Β') Ἀλληλούϊα γ'.

Ὑπόψαλμος Ἐν τῷ σκηνώματί σου, Φύλαξόν με, Κύριε (ψαλμ. 14).

Ἐκφώνησις.

Ἀμὴν ἐν τῷ σκηνώματί σου.

Δόξα καὶ νῦν.

Καὶ διεγερμὸν Φύλαξόν με, Κύριε.

Τελευταῖον (!) Τὴν Οἰκουμένην ἀλληλούϊα.

Ἀμὴν (2) Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ.

Εἶτα ἐκ β' οὕτως συνεπαρμένον (;) Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ.

Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ... Καὶ νῦν.

Καὶ εὐθὺς τὸ κεκραγάριον.

1. Κατὰ τὴν ἀκολ. τῆς Α'. Ἑβδομ. τοῦθ' ὅπερ προϋποθέτει προηγηθεῖσαν ἐκφώνησιν.

2. Εἰσοδικὸν κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς Α'. Ἑβδομάδος.

ΣΘ Καὶ εὐθύς ὁ ψάλλον τὸ κατὰ τὴν ἡμέραν ᾄδει Προκείμενον, ὃ καὶ τελευταῖον ἀντίφωνον λέγεται διὰ τὸ τὰ ἕτερα ἀντίφωνα λεγόμενα μὲν πρόφην, ἀφεθέντα δὲ νῦν.

Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σέ εισάκουσόν μου. Τὴν ζωηφόρον σου ἔγερσιν, Κύριε, δοξάζομεν. Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σέ εισάκουσόν μου.

Καὶ λέγει τοὺς στίχους καὶ ὁ δεξιὸς καὶ ὁ ἀριστερὸς χορὸς μὲ τὸ Κεκραγάριον, καθὼς ἔθος ἐστί.

Εἰς δὲ τὸν στίχον τοῦτον Ὅτι πρὸς σέ, Κύριε Κύριε οἱ ὀφθαλμοὶ μου καλεῖ τὸν ἱερέα, τὴν ζωηφόρον σου ἔγερσιν, Κύριε.

Δόξα καὶ νῦν πάλιν ἠχίζει ὁ δομῆστικὸς τὴν περισσὴν τὴν ζωηφόρον σου ἔγερσιν, Κύριε, δοξάζομεν.

Τὸ προκείμενον καὶ ἡ λοιπὴ ἀκολουθία καὶ ἀπόλυσις.

Τῇ Κυριακῇ ἐσπέρας.

Καὶ ἐπάκουσόν μου Δόξα σοι.

[ἐκφώνησις].

Κλίνον, Κύριε, τὸ οὖς σου καὶ ἐπάκουσόν μου.

Ἔτι καὶ ἔτι.

Καὶ εὐθύς Τὴν οἰκουμένην ἀλληλούϊα.

Ἐκφώνησις.

Β'. Ἐβδομ (1). Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐν ὄλῃ καρδίᾳ μου (ψαλμ. 9)...

Ἐπόφαλμος Ἥλιπσα σῶσόν με, σῶσον ἡμᾶς, Κύριε (ψαλμ. 7).

Τὴν οἰκουμένην Προτελευταῖον Τὴν οἰκουμένην, ἀλληλούϊα.

Ἐκφώνησις.

Ἀμὴν Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποιθα, πῶς ἐρεῖτε τῇ ψυχῇ μου. Ἀλληλούϊα (ψαλμ. 10).

Ἐν τῷ σκηνώματί σου, φύλαξον με Κύριε (ψαλ. 14).

Τελευταῖον Τὴν οἰκουμένην ἀλληλούϊα.

Α—Β'. Ἐκφώνησις Ἀμὴν Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα.

Β'. Καὶ λέγει ἐκ β'. Ἐνδοξε ἀειπάρθενε.

Α'. Καὶ λέγομεν καὶ τοὺς λοιποὺς στίχους μετὰ τοῦ κεκραγαρίου.

Β'. Εἶτα τὸ Κεκραγάριον Θεοτόκε μήτηρ Θεοῦ, προσάγαγε τὴν ἡμετέραν προσευχὴν τῷ υἱῷ σου καὶ Θεῷ ἡμῶν.

Κύριε ἐκέκραξα. Λέγει οὖν καὶ τοὺς λοιποὺς στίχους μὲ τὸ Κεκραγάριον.

Εἰς δὲ τὸν στίχον τοῦτον Ὅτι πρὸς σε, Κύριε, Κύριε καλεῖ τὸν ἱερέα.

Δόξα καὶ νῦν τὸ αὐτό.

Καὶ ὕστερον πάλιν τὸ αὐτὸ περισσὴν καὶ ἡ λοιπὴ ἀκολουθία καὶ ἀπόλυσις.

Τῇ β'. ἐσπέρας.

Α'. Ἐβδ. Καὶ ἐπάκουσόν μου Δόξα σοι ὁ Θεός.

Ἐκφώνησις.

Ἀμὴν Κλίνον, Κύριε τὸ οὖς σου καὶ ἐπάκουσόν μου, δόξα σοι ὁ Θεός.

Κλίνον, Κύριε τὸ οὖς σου καὶ ἐπάκουσόν μου, δόξα σοι ὁ Θεός.

Δόξα καὶ νῦν τὸ αὐτὸ περισσὴν.

Ἐπόφαλμος Τὴν οἰκουμένην ἀλληλούϊα.

1. Ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς Α'. Ἐβδομάδος εὐθύς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν. Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα.

Τῷ Σαββάτῳ οὖν ἑσπέρας Ἀναστήτω ὁ Θεὸς λέγεται στίχος εἷς.

Καὶ δόξα καὶ νῦν καὶ συναπτῶς τὸ Κύριε ἐκέκραξα μετὰ τοῦ Ὑποψάλμου: Τὴν ζωηφόρον σου ἔγερσιν Κύριε δοξάζομεν, ὃ λέγεται τῇ μιᾷ Κυριακῇ τῇ δὲ ἐτέρᾳ Τὴν σωτήριόν σου ἔγερσιν, Κύριε, δοξάζομεν.

Καὶ τῶν ἐξῆς οὕτω λεγομένων στίχων ὁ ἱερεὺς ποιεῖται τὴν εἴσοδον, ἣ καὶ πλείονες σὺν αὐτῷ καὶ διάκονοι, φώτων προηγουμένων καὶ θυμιατοῦ ὄντος μετὰ θυμιαμάτων.

Καὶ ἡ εὐχὴ κλινόντων τῶν ἱερέων λεγομένη, ἀρμοδιῶς πρὸς τὰ ψαλλόμενα ἔχουσα:

Ἑσπέρας καὶ πρῶτ' καὶ μεσημβρίας...

Καὶ ἡ ἐκφώνησις.

Ἀνισταμένων δὲ τῶν ἱερέων σφραγίς γίνεται σταυρικὴ καὶ Εὐλογημένη, φησίν, ἣ εἴσοδος τῶν ἁγίων σου, Κύριε.

Καὶ τὸ Σοφία ὀρθοὶ λέγεται μετὰ τοῦ σταυρικοῦ σημείου διὰ τοῦ θυμιατηρίου.

Ὁ ψάλτης εἰς τὸν στίχον Ὅτι πρὸς σέ, Κύριε, Κύριε οἱ ὀφθαλμοί μου

Ἐκφώνησις.

Ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ υἱοὶ Θεοῦ ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα.

Δόξα καὶ νῦν τὸ αὐτὸ καὶ περισσῇ.

Εἰς τὸν αἰῶνα, ἀντιλαβοῦ μου Κύριε.

Ὁ ὑπόψαλμος τὴν Οἰκουμένην ἀλληλούϊα.

Ἐκφώνησις.

Ἀμήν. Μακάριοι, ὧν ἀρέθθησαν αἱ ἀνομίαι, ἀλληλούϊα.

Δόξα καὶ νῦν τὸ αὐτὸ. Περισσή.

Ὁ ὑπόψαλμος Ἐν παντὶ καιρῷ, οἰκτεیرهσόν με Κύριε.

Τὴν Οἰκουμένην. Προτελευταῖον.

Μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις εἰς τὸν αὐτὸν ψαλμὸν καὶ ἐνοῦσι καὶ οἱ δύο χοροὶ ;;; Ἀλληλούϊα.

Ὑπόψαλμος Τοὺς ἀδικοῦντάς με. Ἐπάκουσόν με, Κύριε.

Τὸ τελευταῖον τὴν Οἰκουμένην, Ἀλληλούϊα.

Ἐκφώνησις.

Ἀμήν. Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με. Καὶ λέγει αὐτὸ (;) ἐκ β'. Μὴ τῷ θυμῷ σου.

Δόξα καὶ νῦν Περισσήν.

Εἶτα τὸ Κύριε ἐκέκραξα.

(Β' ἐβδ.) ... Ὑπόψαλμος Καὶ προσέσχε μοι. Εἰσάκουσόν μου Κύριε.

Προτελευταῖον. Τὴν οἰκουμένην. Ἀλληλούϊα. Ἐκφώνησις.

Ἀμήν. Ὅν τρόπον ἐπιποθεὶ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. Ἀλληλούϊα.

Δόξα καὶ νῦν. Καὶ ἡ περισσῇ ἀλληλούϊα γ'.

Ὑπόψαλμος Ἠκούσαμεν. Σῶσον ἡμᾶς, Κύριε.

Τελευταῖον. Τὴν Οἰκουμένην. Ἀλληλούϊα.

Ἐκφώνησις.

Ἀμήν. Ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη, ἀλληλούϊα.

Καὶ λέγει ἐκ β'. τὴν ἀπαρχήν. Ἀκούσατε Δόξα καὶ νῦν.

Εἶτα τὸ κεκραγῆριον.

ἐπὶ σοὶ ἤλπισα, μὴ ἀντανέλης τὴν ψυχὴν μου προσκυνῶν καλεῖ τὸν ἱερέα. Καὶ οὕτως ὁ μὲν ἱερεὺς ἀνερχόμενος εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσέρχεται, οἱ δὲ ὕμνοι τῆς ἀναστάσεως ᾄδονται ἐν τῷ ἄμβωνι.

Καὶ ἐν τῷ ὕμνῳ ταῦτα τὸ θυμίαμα παρὰ τοῦ ἱερέως ἢ διακόνου γίνεται.

Καὶ μετὰ τὸ Δόξα καὶ νῦν τὸ Προκείμενον ᾄδεται.

λ Θοῦ Κύριε φυλακὴν...

Ἐσπερινὴν θυσίαν...

Μὴ ἐκκλίνης τὴν καρδίαν μου...

Ἐσπερινὴν θυσίαν

Σὺν ἀνθρώποις ἐργαζομένοις τὴν ἀ-
[νομίαν...

Ἐνταῦθα ἐξέρχεται ἡ εἴσοδος

Παιδεύσει με δίκαιος...

Ἐσπερινὴν θυσίαν...

Ἵτι ἔτι καὶ ἡ προσευχή μου

Ἐσπερινὴν θυσίαν...

Ἀκούσονται τὰ ρήματά μου...

Ἐσπερινὴν θυσίαν.

Ἵτε δὲ σταθῇ ἡ εἴσοδος εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ τόπου, οὗ ἴσταται, καὶ νοήσῃ ὁ Δομέστικος ὅτι ἐτελειώθη ἡ εὐχή λέγει τὸ Ἵτι πρὸς σὲ Κύριε, γεγωνοτέρῳ τῇ φωνῇ. Καὶ ὁ διάκονος λέγει τὸ Σοφία ὀρθοὶ καὶ εἰσέρχεται ἡ εἴσοδος εἰς τὸ ἅγιον βῆμα. Ὁ δεῦτερος χορὸς

Φύλαξόν με ἀπὸ παγίδος

Ἐσπερινὴν θυσίαν...

Ἵτε δὲ τελεῖται ἑορτὴ τῆς θεοτόκου ἀντὶ τοῦ Ἐσπερινὴν θυσίαν, λέγομεν τοῦτο: Θεὸν ἐκ σοῦ σαρκωθέντα ἔγνωμεν, θεοτόκε παρθένε, αὐτὸν ἰκέτευε σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Εἶτα κρατεῖ ὁ Δομέστιχος στιχ. δ'. ἢ στ'. Δόξα τὸ ἰδιόμελον Καὶ νῦν Θεοτοκίον. Εἰ δὲ ἐστὶν ἑορτὴ τῆς θεοτόκου Δόξα καὶ νῦν Θεοτοκίον.

Εἴσοδος πλέον οὐ γίνεται, οὐδὲ φῶς ἱλαρὸν λέγομεν ἀλλ' εὐθὺς τὸ προκείμενον τῆς ἡμέρας.

ευχή μου ἕως: οἱ κριταὶ αὐτῶν. Ὁ τοῖς μαθηταῖς. Ἀκούσονται τὰ ρήματα μου Ὁ τοῖς μαθηταῖς. Ἵστέον ὅτι ἀφ' οὗ ἄρξονται ψάλλειν τὸ Κύριε ἐκέκραξα καὶ ὁ ἱερεὺς ἐξέρχεται τοῦ ποιῆσαι τὴν εἴσοδον. Εἰσοδικὸν Ὁτι πρὸς Κύριε, Κύριε, οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἕως: τὴν ψυχὴν μου. Ὁ τοῖς μαθηταῖς. Καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον δοξάζει. Εἶθ' οὕτως Ὁ τοῖς μαθηταῖς. Καὶ εὐθὺς ὁ διάκονος Πρόσχωμεν ὁ ἱερεὺς Εἰρήνη πᾶσιν. Ὁ ψάλτης προκείμενος ἤχος βαρὺς Τὶς Θεὸς μέγας καὶ τοὺς στίχους αὐτοῦ.

Ὁ ὑπ' ἀριθ. 665 κῶδιξ τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης ἐν τῷ αὐτῷ ἔσπερινῷ συνεχίζει ὡς ἑξῆς: Καὶ εὐθὺς τὰ ἀναγνώσματα. Τὸ ἄ τῆς Ἑξόδου.

Ἐπίβλεπον ἔξ οὐρανοῦ Κύριε καὶ ἴδε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου σου καὶ δόξης... Καὶ νῦν ἐπίβλεπον Κύριε, ὅτι λαός σου πάντες ἡμεῖς.

Ἀνάγνωσμα β'. Ἱερεμίου τὸ ἀνάγνωσμα

Τάδε λέγει Κύριος θαρσεῖτε τέκνα, βοήσατε πρὸς τὸν Θεόν... Ἐπάξω ὑμῖν αἰώνιον εὐφροσύνην μετὰ σωτηρίας ὑμῶν

Ἀνάγνωσμα γ'. Ἱερεμίου τὸ ἀνάγνωσμα

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὃς ἐξήγαγες τὸ λαόν σου ἀπὸ γῆς Αἰγύπτου... ὅτι τὸ ὄνομά σου ἐπικέκληται εἰς τὴν πόλιν σου καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου.

Καὶ εὐθὺς λέγεται ὁ ἀπόστολος Πράξουν

Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔκριεν ὁ Παῦλος παραπλεῦσαι τὴν Ἐφεσον, .. μᾶλλον ἢ λαμβάνειν· καὶ ταῦτα εἰπὼν θεῖς τὰ γόνατα αὐτοῦ σὺν πᾶσιν αὐτοῖς προσηύξατο.

Εὐαγγ. κατὰ Ἰωάννην

Εἶπεν ὁ Κύριος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. Ἐάν τις ἀγαπᾷ με τὸν λόγον μου τηρήσει καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν... ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσῃτε. (Ἀναγνωσμάτων μνημονεύει καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 966 εὐχολόγιον τοῦ Σινᾶ).

Εἴπωμεν πάντες...

Ἡ εὐχὴ τῆς ἐκτενοῦς ὅτι ἐλεήμων.

Εἶτα Εἴπωμεν πάντες· καὶ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ἀρχεται πάλιν ὁ διάκονος τὴν μικρὰν συναπτήν καὶ ἐκφώνησις Σὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν. Καὶ εὐθὺς ὁ δομέστικος τοῦ δεξιοῦ χοροῦ τὸ παρὸν ἀντίφωνον ἦχ. γ'.

Ἠγάπησα ὅτι εἰσακούσεται Κύριος τῆς φωνῆς τῆς δεησεῶς μου.

Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου...

Ὁ δευτερός χορὸς.

Ὅτι ἔκλινε τὸ οὖς αὐτοῦ ἐν ἐμοί.

Ταῖς πρεσβείαις.

Περιέσχον με ὠδίνες θανάτου κίνδυνοι θανάτου ἄδου εὐροσάν με.

Ταῖς πρεσβείαις.

Ὡ Κύριε ρῦσαι τὴν ψυχὴν μου...

Ταῖς πρεσβείαις...

Φυλάσσων τὰ νήπια ὁ Κύριος ἔτα-

Μετὰ τὸ τέλος τῆς εὐχῆς Ἀχραντε, ἀμίαντε καὶ τῆς ἐπισυνημμένης Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δέσποτα. Τέλος τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων.

«λέγει ὁ διάκονος Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, ἀνάστησον. Τῆς Παναγίας. Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνησιν Σὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν. Καὶ μετὰ τὸ Ἀμήν εὐθὺς οἱ ψάλται ἀντίφωνον α'. Ἠγάπησα, ὅτι εἰσακούσεται Κύριος τῆς φωνῆς. Ταῖς πρεσβείαις. Στίχ. β'. Ὅτι ἔκλινε τὸ οὖς αὐτοῦ ἐμοί Ταῖς πρεσβείαις. Στίχ. γ'. Περιέσχον με ὠδύνας θανάτου... Ταῖς πρεσβείαις. Στίχ. δ'. Θλίβην καὶ ὀδύνην εὐρον... Ταῖς πρεσβείαις. Δόξα ἦχος γ'. Νῦν εἰς σημεῖον πᾶσι. Καὶ νῦν τὸ αὐτὸ καὶ ὁ ἕτερος χορὸς καὶ ὁ διάκονος. Ἔτι καὶ ἔτι κλίναντες τὰ γόνατα».

Μετὰ τὴν δευτέραν εὐχὴν Κύριε

ΣΘ Καὶ εὐθύς παρὰ τοῦ ἱερέως ἢ διακόνου ἢ Ἐκτενῆς δέησις ὑπὲρ πάντων τῶν πιστῶν καὶ βασιλέων καὶ ἱερέων. Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἢ ἐκφώνησις Ὅτι ἐλεήμων.

Μετὰ τὴν ἐκτενῆ δὲ μικρὰ συναπτὴ καὶ ἐκφώνησις Σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν.

Καὶ τὸ πρῶτον ψάλλεται τῶν τριῶν ἀντίφωνων τῶν λεγομένων μικρῶν, ὡς μὴ ψαλμοὺς τελείους ἐχόντων, ἀλλὰ στίχους τέσσαρας κατ' ἐκλογὴν καὶ Δόξα καὶ νῦν.

Καὶ τὸ πρῶτον μὲν :

Ἦγάπησα, ὅτι εἰσακούσεται Κύριος. Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς.

Καὶ μετὰ τοὺς στίχους παρ' ἐκατέρου λεγομένους χοροῦ καὶ τὸ Δόξα καὶ νῦν.

Αὐθις μικρὰ συναπτὴ καὶ Ἐκφώνησις Εὐδοκία καὶ ἀγαθότητι.

Τὸ δεύτερον ἀντίφωνον :

Ἐπίστευσα διδὲ ἐλάλησα Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ψάλλοντάς σοι ἀλληλουῖα.

Ἦ πρὸς τὴν ἑορτὴν ἢ τὸ Ὅ ἐν ἀγίοις θαυμαστός.

Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι καὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπικαλέσομαι.

Δόξα Ὁ Μονογενὴς Υἱός.

Καὶ νῦν Τὴν ὑπερένδοξον τοῦ Θεοῦ Μητέρα.

Πάλιν μικρὰ συναπτὴ.

Καὶ ἐκφώνησις Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν.

πεινώθην καὶ ἔσωσέ με. Ταῖς πρεσβείαις...

Εὐαρεστήσω ἐνώπιον Θεοῦ ἐν χώρᾳ ζώντων. Ταῖς πρεσβείαις...

Δόξα καὶ νῦν Ταῖς πρεσβείαις.

Εἶτα πάλιν ὁ Διάκονος Ἔτι καὶ ἔτι ἀντιλαβοῦ τῆς Παναγίας.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως Εὐδοκία καὶ ἀγαθότητι. Καὶ ὁ δομῆστικὸς τοῦ δεξιοῦ χοροῦ τὸ παρὸν ἀντίφωνον

Ἐπίστευσα διδὲ ἐλάλησα Σῶσον ἡμᾶς υἱὲ θεοῦ ὁ ἐν ἀγίοις...

Ὁ δεύτερος χορὸς

Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. Σῶσον ἡμᾶς. Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι. Σῶσον ἡμᾶς... Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι καὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπικαλέσομαι.

Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ τὴν σὴν καὶ τὴν ἐπισυναπτομένην Κύριε, Κύριε ὁ ρυσάμενος ὁ διάκονος.

«Ἀντιλαβοῦ σῶσον τῆς Παναγίας καὶ ὁ ἱερεὺς τὴν ἐκφώνησιν Εὐδοκία καὶ ἀγαθότητι... Καὶ μετὰ τὸ Ἀμήν.

Οἱ ψάλται ἀντίφωνον β'. Ἐπίστευσα διδὲ ἐλάλησα... Σῶσον ἡμᾶς Παράκλητε ἀγαθέ, Ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου... Σῶσον ἡμᾶς, Τί ἀνταδώσω τῷ Κυρίῳ... Σῶσον ἡμᾶς, Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι... Σῶσον ἡμᾶς. Δόξα ἡχος γ'. Νῦν τὸ Παράκλητον Πνεῦμα. Καὶ νῦν τὸ αὐτὸ τροπάριον ὁ ἄλλος χορὸς».